

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ ΙΧΘΥΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ
ΥΔΑΤΙΝΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ
ΤΜΗΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ**

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Οι απόψεις των εκπαιδευτικών ως προς το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο και την αποτελεσματικότητά του, σαν μέσο ευαισθητοποίησης για την αειφορία και το περιβάλλον στην προσχολική εκπαίδευση»

Φυτσίλη Μαρίνα

ΒΟΛΟΣ 2022

UNIVERSITY OF THESSALY

**DEPARTMENT OF ICHTHYOLOGY AND AQUATIC
ENVIRONMENT AND DEPARTMENT OF SPECIAL EDUCATION**

**JOINT POSTGRADUATE PROGRAMME
«EDUCATION FOR SUSTAINABILITY AND THE
ENVIRONMENT»**

JOINT POSTGRADUATE MASTER'S THESIS

**«Teachers' perspectives on the children's literary book and its
effectiveness as a tool for
promoting environmental awareness in preschool education. ».**

Fytsili Marina

Volos 2022

© ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ, Έτος (έτος ολοκλήρωσης της Μ.Δ.Ε.) Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία (Μ.Δ.Ε.), η οποία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών: Εκπαίδευση για την Αειφορία και το Περιβάλλον και τα λοιπά αποτελέσματα αυτής αποτελούν συνιδιοκτησία του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και του φοιτητή, ο καθένας από τους οποίους έχει το δικαίωμα ανεξάρτητης χρήσης και αναπαραγωγής τους (στο σύνολο ή τμηματικά) για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, σε κάθε περίπτωση αναφέροντας τον τίτλο και το συγγραφέα και το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, όπου εκπονήθηκε η Μ.Δ.Ε. καθώς και τον Επιβλέποντα Καθηγητή και την Επιτροπή Αξιολόγησης

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

- 1. Μπότσογλου Καφένια, Καθηγήτρια, ΠΤΕΑ., Π.Θ. Επιβλέπουσα.**
- 2. Ρουσσάκης Ιωάννης, Επικ. Καθηγητής, ΕΚΠΑ, Συνεπιβλέπων, Μέλος.**
- 3. Στεριανή Ματσιώρη, Καθηγήτρια, Γ.Ι.Υ.Π., Π.Θ., Μέλος.**

*Αφιερώνω όλη αυτή την προσπάθεια μου στους
ήρωες της ζωής μου, τους γονείς μου, Αποστόλη
και Αθανασία αλλά και την αδερφή μου Λίλια,
που ήταν είναι και θα είναι , το στήριγμά μου,
η δύναμή μου και έμπνευσή μου
σε ότι και αν κάνω!*

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	7
Abstract	8
Εισαγωγή.....	10
1. Θεωρητικό Μέρος.....	13
1.1 Η αειφόρος ανάπτυξη.....	13
1.2 Περιβαλλοντική εκπαίδευση	14
1.3 Η παιδική λογοτεχνία	17
1.4 Η διδασκαλία της παιδικής λογοτεχνίας	18
1.5 Η παιδική λογοτεχνία- εικονοβιβλίο ως μέσο εκμάθησης στην προσχολική ηλικία.....	23
1.6 Η παιδική λογοτεχνία ως μέσο ανάπτυξης περιβαλλοντικής συνείδησης και σκέψης.....	24
2. Ερευνητικό Μέρος	26
2.1 Μεθοδολογία.....	26
2.1.1 Σχεδιασμός μελέτης	26
2.1.3 Ερευνητικά ερωτήματα	26
2.1.4 Δείγμα.....	26
2.1.5 Ερευνητικά εργαλεία.....	27
2.1.6 Διαδικασία.....	27
2.1.7 Στατιστική ανάλυση	27
2.2 Αποτελέσματα.....	28
3. Συζήτηση-Συμπεράσματα.....	48
Βιβλιογραφία	53
Παράρτημα.....	57

Περίληψη

Η παιδική λογοτεχνία χρησιμοποιείται συστηματικά σε παιδιά της προσχολικής ηλικίας για την προαγωγή της γνωστικής, εκπαιδευτικής προόδου, χωρίς όμως να έχει μελετηθεί ο ρόλος της προς αυτή την κατεύθυνση. Με βάση αυτό, η συγκεκριμένη μελέτη εξέτασε την αντίληψη των εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής όσον αφορά τη χρήση του παιδικού λογοτεχνικού βιβλίου για την ευαισθητοποίηση σε σχέση με την αειφορία και το περιβάλλον στην προσχολική αγωγή. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίου αυτοαναφοράς σε δείγμα 62 εκπαιδευτικών προσχολικής ηλικίας. Όλοι οι εκπαιδευτικοί εργάζονταν στην προσχολική αγωγή στο νομό Λάρισας.

Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε εξετάζοντας το βαθμό στον οποίο τοποθετούνται θετικά ή αρνητικά για τις επιμέρους ερωτήσεις του εργαλείου μέτρησης και την σχέση κοινωνικοδημογραφικών μεταβλητών με τις εξεταζόμενες παραμέτρους. Το εκπαιδευτικό επίπεδο, η ηλικία, ο χρόνος προϋπηρεσίας στο συγκεκριμένο σχολείο και ο γενικότερος χρόνος προϋπηρεσίας των εκπαιδευτικών δεν παρουσίαζαν κάποιες συσχετίσεις που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ερμηνεύσιμα συμπεράσματα. Ο αριθμός των λογοτεχνικών βιβλίων που διάβαζαν οι εκπαιδευτικοί ανά έτος παρουσίαζε μια θετική συσχέτιση με την ευκολία αναζήτησης και εύρεσης παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων που να προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί που διαβάζουν περισσότερα λογοτεχνικά βιβλία ανά έτος μπορούν με μεγαλύτερη ευκολία να συζητούν με τους μαθητές ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον. Επιπλέον, όσο περισσότερα λογοτεχνικά βιβλία διαβάζουν ανά έτος οι εκπαιδευτικοί, τόσο περισσότερο διάκεινται θετικά έναντι της αξιοποίησης της παιδικής λογοτεχνίας για την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών. Η θετική αποτίμηση των εκπαιδευτικών της συγκεκριμένης μελέτης για τη χρήση της παιδικής λογοτεχνίας με στόχο την ευαισθητοποίηση για το περιβάλλον και την αειφορία αναδεικνύει και την αξία χρήσης αυτής στη προσχολική αγωγή. Άρατο κράτος οφείλει να ενεργήσει προς αυτή την κατεύθυνση.

Λέξεις κλειδιά: αειφορία; παιδική λογοτεχνία; περιβάλλον; περιβαλλοντική εκπαίδευση

Abstract

Children's literature could have a potential use for promoting environmental awareness among pre-school students and raising their awareness of sustainability issues. Overall, children's literature is systematically used with children of this age to promote their cognitive, educational and psychosocial progress, but its role in this direction has not been studied. In this context, this study examined the perception of pre-school teachers regarding the use of children's literature for raising awareness about sustainability and the environment in pre-school education. The study was conducted using a self-report questionnaire on a sample of 62 preschool teachers. All teachers worked in preschool education in the prefecture of Larissa. Data analysis was conducted by examining the extent to which they positioned themselves positively or negatively on the individual questions of the measurement tool and the relationship of socio-demographic variables with the examined parameters.

For all examined parameters related to the use of children's literature there was a highly positive evaluation on the part of the teachers in the study. Educational level, age, length of service in the particular school and the teachers' general length of service did not show any correlations that could lead to interpretable conclusions. The number of literature books read by teachers per year showed a positive correlation with the ease of searching for and finding children's literature books that promote environmental awareness. Also, teachers who read more literature books per year were more easily able to discuss issues related to the environment and its protection with students. In addition, the more literature books teachers read per year, the more positive they are towards using children's literature to promote environmental awareness among students. The positive evaluation of the teachers in this study regarding the use of children's literature to raise environmental and sustainability awareness also highlights the value of using children's literature in the context of preschool education. Therefore, those who formulate educational policies should act in this direction

Key-words: child literature; environment; environmental education; sustainability

Εισαγωγή

Δίχως αμφιβολία, η κλιματική αλλαγή αποτελεί μια εκ των πιο βασικών προκλήσεων τις οποίες καλείται να αντιμετωπίσει επί του παρόντος ο πλανήτης. Οι πυρκαγιές που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα το καλοκαίρι και ιδίως τον Αύγουστο του 2021 ανέδειξαν σε ακόμα πιο μεγάλο βαθμό την αναγκαιότητα για άμεση αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό πως ο πρωθυπουργός της Ελλάδας πρότεινε τη χρήση της ορολογίας "κλιματική κρίση" αντί του όρου "κλιματική αλλαγή", εκτιμώντας ότι πλέον αντιμετωπίζουμε την κυρίως φάση της κλιματικής κρίσης (Εφημερίδα «Η Καθημερινή», 15.08.2021).

Σε ευρύτερο επίπεδο, οι κρίσεις ταξινομούνται σε δύο διακριτές ομάδες. Η πρώτη ομάδα έχει να κάνει με τις κρίσεις τύπου Cobra. Οι συγκεκριμένες κρίσεις αναπτύσσονται με πολύ γρήγορο ρυθμό και συνεπάγονται άμεσου χαρακτήρα αρνητικές επιδράσεις για τον άνθρωπο και για το περιβάλλον στο οποίο ζει. Η δεύτερη ομάδα αναφέρεται στις κρίσεις τύπου Python. Στη συγκεκριμένη κατηγορία η εκδήλωση της κρίσης λαμβάνει χώρα κατά τρόπο προοδευτικό και οι συνέπειες αργούν να εμφανιστούν. Η κλιματική αλλαγή εντάσσεται στη δεύτερη αυτή κατηγορία, καθώς η ανάπτυξη της λαμβάνει χώρα κατά τρόπο προοδευτικό (Seymour & Moore, 2002).

Στην παρούσα φάση, η ανθρωπότητα καλείται να αντιμετωπίσει τη σημαντική πρόκληση της COVID-19, η οποία οδήγησε σε μεταβολή του ενδιαφέροντος σχετικά με την άμεση απειλή της κλιματικής αλλαγής, θέτοντας στο επίκεντρο την πανδημία. Έχει υποστηριχθεί μάλιστα ότι η πανδημία θα επιβραδύνει την πρόοδο που πραγματοποιείται για την επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί έως το 2030 από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, συμπεριλαμβανομένων και των στόχων για το κλίμα (Gulseven, Al Harmoodi, Al Falasi, & Al Shomali, 2020).

Είναι αδιαμφισβήτητο ότι στον κόσμο που αναμένεται να προκύψει ύστερα από το πέρας της απειλής της COVID-19 η ανθρωπότητα αναπόφευκτα θα κληθεί να αντιμετωπίσει το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής. Η εμπειρία της πανδημίας αναμενόμενα θα έχει ως αποτέλεσμα τη συνειδητοποίηση ότι η βιώσιμη ανάπτυξη δεν είναι δεδομένη και ότι είναι αναγκαία η ανάληψη δράσης με στόχο την προστασία του πλανήτη έναντι μελλοντικών κινδύνων, με πιο βασικό κίνδυνο αυτόν της

κλιματικής αλλαγής. Αυτό επισημαίνεται άλλωστε και από το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, αφού εκτιμάται ότι μία «επανεκκίνηση» του υφιστάμενου τρόπου ζωής προς μία περισσότερο βιώσιμη και φιλική προς το περιβάλλον κατεύθυνση είναι αναγκαία (Schwab & Malleret, 2020).

Στη χώρα μας, η ανάγκη για αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής επισημαίνεται μέσα από την Τελική Έκθεση της Επιτροπής Πισσαρίδη (2020, σελ. 210), που θα έχει μία καθοριστική επίδραση στη χάραξη δημόσιων πολιτικών κατά τα επόμενα έτη και δεκαετίες. Ειδικότερα, εντός της σχετικής Έκθεσης αναφέρονται τα παρακάτω: «Ο άξονας της πράσινης ανάπτυξης για την ελληνική οικονομία προτείνεται να στηριχθεί στις εξής τρεις επιμέρους περιοχές: 1) Κυκλική οικονομία. 2) Κλιματική αλλαγή: Δράσεις μετριασμού, όπως ενεργειακός μετασχηματισμός, και δράσεις προσαρμογής. 3) Βιοποικιλότητα και βιο-οικονομία». Κατά συνέπεια, η στροφή στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής αποτελεί μία αδιαμφισβήτητη αναγκαιότητα, όχι μόνο για την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και για λόγους διασφάλισης της αιεφορίας της οικονομίας της χώρας.

Η εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή αναμενόμενα θα έχει κεντρικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση. Η σύγχρονη εκπαίδευση διαφέρει σε μεγάλο βαθμό σε σύγκριση με το παρελθόν. Ήδη από το τέλος της δεκαετίας του 1980 έλαβαν χώρα σημαντικές μεταβολές στο πεδίο της εκπαίδευσης, με νέες τάσεις να εμφανίζονται, όπως η εκπαίδευση ενηλίκων, η διά βίου μάθηση, η συστηματική αξιοποίηση των σύγχρονων τεχνολογιών, η αποκέντρωση του τρόπου άσκησης ηγεσίας, τα εκπαιδευτικά συστήματα και η μεγάλη σημασία που δόθηκε στην ανάπτυξη μιας νέου τύπου πολιτειότητας μέσω της εκπαίδευσης (Kalantzis & Cope, 2013).

Η εκπαίδευση επηρεάστηκε επίσης σε σημαντικό βαθμό από την Κριτική Παιδαγωγική. Βάσει της Κριτικής Παιδαγωγικής, η εκπαίδευση είναι αναγκαίο να εστιάζει στην κοινωνική αλλαγή και στη μετάβαση μιας υφιστάμενης τάξης πραγμάτων, στηριζόμενη δηλαδή σε μία κριτική ως προς την υφιστάμενη κοινωνική πραγματικότητα (Πασιάς, Φλουρής, & Φωτεινός, 2019). Κάτι τέτοιο είναι αναγκαίο, μεταξύ των άλλων, και στο πεδίο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης (Kalantzis & Cope, 2013).

Με αφετηρία τα ανωτέρω, στόχος της συγκεκριμένης μελέτης ήταν η εξέταση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής για τη χρήση της παιδικής

λογοτεχνίας ως τρόπο προαγωγής της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Αρχικά, πραγματοποιείται μία σχετική βιβλιογραφική ανασκόπηση όσον αφορά την παιδική λογοτεχνία και τη χρήση της στην προσχολική αγωγή για την ανάπτυξη της περιβαλλοντικής συνείδησης. Εν συνεχεία, παρατίθεται μία σχετική μελέτη που διενεργήθηκε σε δείγμα 62 εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής. Τέλος, η μελέτη επιχειρεί μέσω της συζήτησης επί των ευρημάτων και των σχετικών συμπερασμάτων να καταλήξει σε ορισμένες ευρύτερες προεκτάσεις για το μελετώμενο ζήτημα.

1. Θεωρητικό Μέρος

1.1 Η αειφόρος ανάπτυξη

Η αειφορία μελετάται βιβλιογραφικά εδώ και αρκετές δεκαετίες. Η έρευνα για τη συγκεκριμένη έννοια έχει εντατικοποιηθεί κατόπιν ενός σημαντικού προβληματισμού ως προς τη θέση στην οποία θα βρεθούν οι μελλοντικές γενιές. Οι περισσότεροι ορισμοί της αειφόρου ανάπτυξης σχετίζονται με τη θέση των μελλοντικών γενεών, καθώς η σημερινή κοινωνία οφείλει να αντιμετωπίζει τα υφιστάμενα προβλήματα με προσανατολισμό στο μέλλον (Clayton & Radcliffe, 2018).

Ο συγκεκριμένος όρος χρησιμοποιείται κατά τις τελευταίες δεκαετίες σε ολοένα και μεγαλύτερο βαθμό (Clayton & Radcliffe, 2018). Κατά την οριοθέτηση του Diesendorf (2000, σελ. 22), η αειφορία μπορεί να θεωρηθεί ως «ο στόχος ή το τελικό σημείο της διαδικασίας της αειφόρου ανάπτυξης». Ωστόσο, οι επιμέρους οριοθετήσεις της έννοιας της αειφορίας διαφοροποιούνται σε σημαντικό βαθμό μεταξύ τους. Ειδικότερα, μία κατηγορία οριοθετήσεων αφορά αυτές που εστιάζουν στις αρχές και στην ιδεολογία της οικολογίας, οριοθετήσεις που εστιάζουν επομένως στη διατήρηση των φυσικών πόρων και στην προστασία των οικοσυστημάτων από τα οποία εξαρτάται η ανθρώπινη ζωή. Για παράδειγμα, ο Goodland (1995) αντιμετώπισε την αειφορία ως τη διατήρηση του φυσικού κεφαλαίου του πλανήτη, υποστηρίζοντας πως η αειφορία εστιάζει στη βελτίωση της ευημερίας του ανθρώπου διατηρώντας τις πηγές των πρώτων υλών που χρησιμοποιούνται για τις ανθρώπινες ανάγκες και εξασφαλίζοντας πως η οποία επίδραση στο περιβάλλον δεν οδηγεί σε βλάβες για τις μελλοντικές γενιές. Υπάρχουν επίσης ορισμένες ευρύτερες οριοθετήσεις, που συμπεριλαμβάνουν οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους του ζητήματος. Για παράδειγμα, η Υπηρεσία Προστασίας του Περιβάλλοντος των Ηνωμένων Πολιτειών (United States Environment Protection Agency, 2014) υποστηρίζει πως η αειφορία δημιουργεί και συμβάλλει στην διατήρηση των συνθηκών αυτών βάσει των οποίων ο άνθρωπος και η φύση είναι δυνατόν να συνυπάρχουν με αρμονία που να επιτρέπει την εκπλήρωση των οικονομικών, κοινωνικών και άλλων απαιτήσεων της σημερινής γενιάς αλλά και των επόμενων. Συνεπώς, ενώ ορισμένες προσεγγίσεις αντιμετωπίζουν την αειφορία αποκλειστικά και μόνο ως ένα ζήτημα περιβαλλοντικό,

άλλοι προσδιορισμοί της έννοιας την αντιμετωπίζουν ως ένα ζήτημα με σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις.

Σε κάθε περίπτωση, η περιβαλλοντική και η οικονομική διάσταση της αειφορίας εξετάζονται ως διαστάσεις που οδηγούν και σε δύο διακριτές οριοθετήσεις της έννοιας. Ο Roper (2012) αναφέρεται επομένως στην "ισχυρή" και στην "αδύναμη" αειφορία. Όπως υποστηρίζει, η πρώτη υποτάσσει τις οικονομίες στο φυσικό περιβάλλον και την κοινωνία, αναδεικνύοντας τον κεντρικό ρόλο της οικολογίας, ενώ η δεύτερη εστιάζει στην οικονομική ανάπτυξη. Συνεπώς, με βάση την προσέγγιση του υπάρχουν διακριτές μορφές της αειφορίας που εξαρτώνται από τις παραμέτρους αυτές στις οποίες δίνεται προτεραιότητα.

1.2 Περιβαλλοντική εκπαίδευση

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση δεν εστιάζει απλώς στη μεταβίβαση γνώσεων σχετικά με το περιβάλλον προς τους εκπαιδευόμενους, αλλά και στην ανάπτυξη σχετικών στάσεων και αξιών. Πρόκειται συνεπώς για την προσπάθεια διαμόρφωσης μιας ολοκληρωτικά διαφορετικής προσέγγισης για το ζήτημα του περιβάλλοντος, δεδομένου ότι οι σχετικές στάσεις ακολουθούνται από ανάλογες συμπεριφορές και πρακτικές (Kalantzis & Cope, 2013).

Κατά μία έννοια θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι εκ διαμέτρου αντίθετη με το πνεύμα που κυριαρχεί στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες. Στη σύγχρονη εποχή η αφθονία των υλικών αγαθών και οι ταχύτατες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις οδηγούν σε διαφορετικά ενδιαφέροντα για τους ανθρώπους του σήμερα από την επικέντρωση σε ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον. Άλλωστε, σε μικρό και μόνο βαθμό η φιλοσοφία έχει ασχοληθεί με ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον, τα οποία επί αιώνες δεν γίνονταν αποδεκτά ως αντικείμενο προβληματισμού και σχετικής φιλοσοφικής σκέψης (Millon, 2004).

Πολυάριθμα ζητήματα θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο ηθικού προβληματισμού σχετικά με το περιβαλλοντικό ζήτημα. Για παράδειγμα, θα μπορούσε να διατυπωθεί η υπόθεση ότι η κατάσβεση πυρκαγιών, ο θάνατος άγριων ζώων και η καταστροφή ορισμένων μόνο ειδών που έχουν αναπτυχθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό είναι αναγκαίες ενέργειες για την προστασία της ομοιόστασης ενός

οικοσυστήματος. Ωστόσο, δεν είναι σαφές το αν οι ενέργειες αυτές θα μπορούσαν να θεωρηθούν ηθικά αποδεκτές ή όχι, κάτι στο οποίο επικεντρώνεται η περιβαλλοντική ηθική, πραγματευόμενη δηλαδή ζητήματα που δεν αφορούν μόνο τις γνώσεις, αλλά και τις στάσεις κατά την αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον (Brennan & Lo, 2002).

Η πιο βασική ίσως διάκριση είναι αυτή ανάμεσα στην οργανική και στην εγγενή αξία του περιβάλλοντος (Weston, 2013). Η πρώτη μορφή αξίας αναφέρεται σε αυτήν που αποτελεί μέσο για την προαγωγή άλλων επιδιώξεων, ενώ η δεύτερη αναφέρεται στην αξία των ίδιων των πραγμάτων, ανεξαρτήτως δηλαδή από το βαθμό στον οποίο ενδεχομένως να είναι χρήσιμα για την επίτευξη άλλων στόχων και επιδιώξεων (Rollston, 2005; Weston, 2013). Ως εκ τούτου, πρόκειται για δύο διαφορετικές και διακριτές ανάμεσά τους μορφές αξίας, οι οποίες αφορούν τον προσδιορισμό της χρήσης και της αξίας μιας οντότητας. Για παράδειγμα, ορισμένα φρούτα έχουν κεντρική σημασία για τον άνθρωπο, αφού αποτελούν τροφές που προάγουν την υγεία του. Παρόλα αυτά, δεν είναι απόλυτα ξεκάθαρο αν τα συγκεκριμένα φρούτα έχουν κάποια αξία ανεξάρτητα από τη χρήση τους και την αξία που συνεπάγονται για τον άνθρωπο. Επιπλέον, ορισμένα άγρια φυτά πιθανώς να διακρίνονται από οργανική αξία επειδή περιλαμβάνουν συστατικά τα οποία αξιοποιούνται στην ανάπτυξη φαρμάκων. Αν όμως τα φυτά έχουν αξία από μόνα τους, ανεξαρτήτως δηλαδή από τη συγκεκριμένη χρήση τους από τον άνθρωπο, τότε διακρίνονται και από εγγενή αξία. Στο σενάριο επομένως κατά το οποίο γίνεται αποδεκτή η προσέγγιση περί ύπαρξης εγγενούς αξίας, τότε είναι ηθική η προστασία της εκάστοτε οντότητας ανεξαρτήτως από το αν έχει λειτουργική ή όχι αξία για τους ανθρώπους (Brennan & Lo, 2002).

Ένα βασικό ζήτημα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης έχει να κάνει με το ότι οι περισσότερες θεωρητικές προσεγγίσεις είναι ανθρωποκεντρικές, αποδίδοντας δηλαδή είτε εγγενή αξία αποκλειστικά στον άνθρωπο, είτε πιο μεγάλη αξία αυτού του τύπου στον άνθρωπο σε σχέση με τα υπόλοιπα όντα (Norton, 2017). Κατά συνέπεια, η προαγωγή των συμφερόντων του ανθρώπου και της ευημερίας του εις βάρος των άλλων όντων θεωρείται ως ηθικά αποδεκτή. Για παράδειγμα, ο Αριστοτέλης διατύπωσε τον ισχυρισμό ότι η φύση έχει αναπτύξει όλα τα πράγματα για χάρη του ανθρώπου και πως η αξία των μη ανθρώπινων όντων στη φύση γίνεται αντιληπτή από τον άνθρωπο με βάση τις δικές του ανάγκες. Μεταγενέστεροι φιλόσοφοι, όπως για

παράδειγμα ο Καντ, επίσης υιοθέτησαν μία καθαρά ανθρωποκεντρική προσέγγιση. Οι προεκτάσεις αυτών των παραδοχών στο περιβαλλοντικό ζήτημα είναι αδιαμφισβήτητες, καθώς ο ανθρωποκεντρικός οδηγεί σε αντίληψη μιας καταστροφής ως περιβαλλοντικής μόνο στο σενάριο κατά το οποίο πλήττεται η ευημερία του ανθρώπου, είτε στο παρόν, είτε σε μελλοντικό χρόνο. Αντιθέτως, κεντρική πρόκληση για την περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι η αντιμετώπιση αυτής της αντίληψης και η ανάπτυξη της πεποίθησης ότι το περιβάλλον χαρακτηρίζεται από εγγενή αξία, η οποία και πρέπει να προφυλάσσεται (Brennan & Lo, 2002).

Με αφετηρία τα ανωτέρω, έχει εκφραστεί ένας σημαντικός προβληματισμός ως προς το κατά πόσο η σύγχρονη εκπαίδευση έχει έναν φιλοπεριβαλλοντικό χαρακτήρα. Ωστόσο, η μελέτη αυτού του ζητήματος ενδεχομένως να απαιτεί μία ευρύτερη προσέγγιση, μελετώντας γενικότερες παθογένειες της σύγχρονης εκπαίδευσης. Στο πλαίσιο αυτό, η Nabisulina (2015) εκφράζει τους ακόλουθους σχετικούς με την εκπαίδευση προβληματισμούς:

- 1) Η σύγχρονη εκπαίδευση είναι αναποτελεσματική καθώς δεν είναι επίκαιρη. Στις μέρες μας κεντρική επιδίωξη της εκπαίδευσης είναι το να παρέχει στον άνθρωπο τα εφόδια που εστιάζουν στην προσωπική και οικονομική του ευημερία, αντί να παρέχει τα εφόδια αυτά που εστιάζουν στη συνολική ευημερία μιας κοινωνίας.
- 2) Η εκπαίδευση είναι επιβεβλημένο να δίνει βάρος στη βιώσιμη ανάπτυξη και στην κατανόηση και ανάδειξη της αξίας της ισότητας σε όλα τα επίπεδα. Στο σενάριο κατά το οποίο η εκπαίδευση δεν δίνει την αναγκαία βαρύτητα γενικότερα στην ισότητα, είναι ανέφικτο να μελετηθεί υπό το πρίσμα της βιώσιμης ανάπτυξης και της οικολογίας, θεωρώντας τον άνθρωπο «ανώτερο» από τα άλλα είδη.
- 3) Η ανάγκη για εστίαση στη βιώσιμη ανάπτυξη αναδεικνύει την ανάγκη για επαναξιολόγηση της έννοιας της ποιότητας στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση για τη βιώσιμη ανάπτυξη έχει να κάνει με την καλλιέργεια θετικών στάσεων όσον αφορά το περιβάλλον και την περιβαλλοντική ηθική, καλλιεργώντας έτσι στους εκπαιδευόμενους την αντίληψη αναγκαιότητας για ενέργειες που θα επηρεάζουν θετικά το περιβάλλον.
- 4) Το υφιστάμενο εκπαιδευτικό σύστημα εστιάζει στο να αναπτύσσει πρακτικού χαρακτήρα γνώσεις και δεξιότητες. Αντιθέτως, η εστιασμένη στη βιώσιμη ανάπτυξη και στην κλιματική αλλαγή εκπαίδευση είναι ταυτόσημη με την μεταβολή του

ενδιαφέροντος από τη μεταβίβαση πρακτικών γνώσεων και δεξιοτήτων στην καλλιέργεια των στάσεων αυτών και των αξιών που θα οδηγήσουν σε σχετικές ενέργειες για τη βελτίωση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει το περιβάλλον.

5) Η ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης μέσω της εκπαίδευσης πρέπει να είναι διεπιστημονική και οπωσδήποτε πολύπλευρη. Πράγματι, η βιώσιμη ανάπτυξη δεν σχετίζεται με ένα και μόνο γνωστικό αντικείμενο ή με κάποιο μάθημα του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών, αλλά οφείλει να διέπει εν γένει τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης.

6) Η παγκόσμια πολιτειότητα είναι αναγκαίο να καλλιεργείται με στόχο την εκπαίδευση με έμφαση στη βιώσιμη ανάπτυξη. Ανέκαθεν, η εκπαίδευση εστιάζει σε ένα εθνικά προσανατολισμένο περιεχόμενο που υποστηρίζεται από το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών. Παρόλα αυτά, η συγκεκριμένη τάση αμφισβητείται κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Οι αυξημένες αλληλεπιδράσεις σε παγκόσμιο επίπεδο αναδεικνύουν το γεγονός πως ενέργειες που πραγματοποιούνται σε μία περιοχή του πλανήτη έχουν άμεσο αντίκτυπο στη ζωή των κατοίκων άλλων περιοχών αυτού. Κατά συνέπεια, είναι επιβεβλημένη η ανάπτυξη μιας σύνδεσης της βιώσιμης ανάπτυξης με την παγκόσμια πολιτειότητα, αλλά και μία καλλιέργεια της κατανόησης του τρόπου με τον οποίο οι μελλοντικές γενιές θα επηρεαστούν σε παγκόσμιο επίπεδο από τις ενέργειες που επί του παρόντος πραγματοποιούνται σε τοπικό επίπεδο. Κατά συνέπεια, η βιώσιμη ανάπτυξη εστιάζει στην καλλιέργεια της συνειδητοποίησης ότι ο διαπολιτισμικός διάλογος και ο σεβασμός της πολιτιστικής ποικιλομορφίας αποτελούν αναγκαίες συνθήκες για την υποστήριξη του οικοσυστήματος. Πρόκειται επομένως για μία εστίαση που δεν αφορά αποκλειστικά και μόνο τις συμπεριφορές ως προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις, αλλά και έναν εν γένει διαφορετικό τρόπο σκέψης και νοοτροπίας σε σχέση με τις ανάγκες που υπάρχουν σε παγκόσμιο επίπεδο.

1.3 Η παιδική λογοτεχνία

Ανέκαθεν τα παιδιά διδάσκονταν από τους ενήλικες με μύθους και λαϊκά παραμύθια. Οι μορφές αυτών των ιστοριών μεταφέρονταν αρχικά προφορικά, αλλά με την πάροδο του χρόνου έλαβαν γραπτή μορφή. Σήμερα, η παιδική λογοτεχνία

περιλαμβάνει διαφορετικά πλέον είδη και απευθύνεται σε παιδιά κάθε ηλικίας (Tamrin, 2018).

Η παιδική λογοτεχνία, όπως και άλλες μορφές λογοτεχνίας, αναπτύχθηκε από την προφορική παράδοση και πέρασε από γενιά σε γενιά. Τα ιρλανδικά λαϊκά παραμύθια χρονοθετούνται στο 400 π.Χ., ενώ το Panchatantra θα μπορούσε να κατηγοριοποιηθεί ως το αρχαιότερο γραπτό λαϊκό παραμύθι. Προέρχεται από την Ινδία και γράφτηκε γύρω στο 200 π.Χ. Όσον αφορά τους μύθους του Αισώπου, αυτοί χρονοθετούνται περίπου στο 400 π.Χ. Στην Ασία, ειδικά στην Κίνα, η εμφάνιση της παιδικής λογοτεχνίας πραγματοποιήθηκε κατά τρόπο ανάλογο και οι πρώτες μορφές ήταν επίσης προφορικές. Ο παραμυθός έφτασε στη δόξα του κατά τη διάρκεια της βασιλείας της δυναστείας Σονγκ (960-1279 μ.Χ.), όντας ένα επάγγελμα με υψηλό κοινωνικό στάτους (Tamrin, 2018). Σήμερα η παιδική λογοτεχνία διδάσκεται στο πλαίσιο των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών, με διαφοροποιήσεις από χώρα σε χώρα, εκκινώντας συνήθως νωρίς κατά τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, χωρίς αυτό να αποκλείει την αξιοποίηση λογοτεχνικών κειμένων κατά τη διδασκαλία άλλων μαθημάτων σε αρκετά μικρότερες ηλικίες (Kalantzis & Cope, 2013).

1.4 Η διδασκαλία της παιδικής λογοτεχνίας

Ως συνάρτηση του διαχρονικού ενδιαφέροντος και της κατανόησης της σημασίας των παραμυθιών με βάση τη σύγχρονη παιδαγωγική, οι ιστορίες των παιδιών παραμυθιών χρησιμοποιούνται για τη διδασκαλία στην προσχολική αγωγή. Σε κάθε περίπτωση, τα παιδιά δεν είχαν ειδικά βιβλία φτιαγμένα γι' αυτά πριν από τον 16^ο αιώνα. Για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας στα παιδιά χρησιμοποιούνταν επομένως τα ίδια βιβλία που χρησιμοποιούνταν για την εκμάθηση της λογοτεχνίας από τους ενήλικες, μια τάση που κατά μήκος του χρόνου μεταβλήθηκε (Tamrin, 2018).

Το πρώτο διδακτικό όφελος της λογοτεχνίας στο οποίο αξίζει να δοθεί προσοχή είναι η λειτουργία της στην εκμάθηση της ίδιας της γλώσσας. Η λογοτεχνία μπορεί να εξυπηρετήσει αυτόν τον σκοπό, καθώς διακρίνεται από διάφορες πτυχές της γλώσσας, συμπεριλαμβανομένων όχι μόνο του συντακτικού και του λεξιλογίου, αλλά και πραγματιστικών και πολιτισμικών σημείων που δεν είναι εύκολο να βρεθούν σε μη λογοτεχνικά κείμενα. Ο Van (2009) αναφέρει ότι, δεδομένου ότι η

λογοτεχνία είναι γεμάτη από παραδείγματα πραγματικής γλώσσας σε διάφορες καταστάσεις, παρέχει σημαντικές ευκαιρίες για τη βελτίωση της συντακτικής, πραγματολογικής, πολιτισμικής και διαλεκτικής επίγνωσης των μαθητών.

Σε μια παρόμοια κατεύθυνση έρευνας, ο McKay (2001) υποστηρίζει ότι, εφόσον ορισμένα συντακτικά πρότυπα και ορισμένες υφολογικές ανατροπές της σειράς των λέξεων εμφανίζονται συχνότερα στη λογοτεχνία, μπορεί να αποτελέσει ιδανικό αναγνωστικό περιεχόμενο για την τάξη της Γλώσσας, επειδή περιλαμβάνει την ενσωμάτωση διαφορετικών γλωσσικών δεξιοτήτων, προωθεί επίσης την προσεκτική ανάγνωση κειμένων από τους μαθητές και αποτελεί ιδανική πηγή για εκτενή προγράμματα ανάγνωσης σε τάξεις ξένων γλωσσών, καθώς η ενασχόληση με τη λογοτεχνία θα αυξήσει σίγουρα το ενδιαφέρον των μαθητών για ανάγνωση. Καθώς τα λογοτεχνικά κείμενα είναι πολύ πιο πλούσια όσον αφορά το ύφος της γραφής, το εύρος του λεξιλογίου και τα γραμματικά φαινόμενα, είναι πολύ πιθανό ότι κατά τη χρήση τους οι μαθητές μπορεί να συναντήσουν δύσκολες δομές και να μάθουν πολλά περισσότερα λεξιλογικά στοιχεία όσον αφορά τις δηλωτικές καθώς και τις συνδηλωτικές έννοιες, τις ιδιωματικές εκφράσεις, τις παροιμίες, την αργκό και την καθομιλουμένη (Stern, 2001).

Το άλλο όφελος που επιφέρει η λογοτεχνία είναι η πολιτισμική ευαισθητοποίηση. Ο McKay (1982) υποστηρίζει ότι είναι σημαντικό οι μαθητές να κατανοούν πολιτισμικά ζητήματα, υποστηρίζοντας η λογοτεχνία είναι μια πτυχή ενός πολιτισμού. Με άλλα λόγια, η λογοτεχνία και ο πολιτισμός είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι μεταξύ τους. Έτσι, οι μαθητές μπορούν να κατανοήσουν τις πολιτισμικές διαφορές μέσα από ποικίλα λογοτεχνικά κείμενα. Η λογοτεχνία, εξάλλου, προάγει την πολιτισμική και διαπολιτισμική ευαισθητοποίηση (Van, 2009), ιδιαίτερα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης (Tayebirour, 2009). Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, υπάρχει μια αυξανόμενη ανησυχία για τις καθολικά κοινές ανάγκες και επιθυμίες και όχι για τις ατομικές ανάγκες. Δεδομένου ότι η λογοτεχνία ασχολείται με οικουμενικές έννοιες, υπάρχει η ευκαιρία αξιοποίησης της λογοτεχνίας για τη βελτίωση των διαπολιτισμικών δεξιοτήτων των μαθητών (Maley, 1989). Όπως υποστηρίζει, η λογοτεχνία ασχολείται με οικουμενικές έννοιες όπως η αγάπη, το μίσος, ο θάνατος, η φύση κ.λπ., έννοιες που είναι κοινές σε όλες τις γλώσσες και τους πολιτισμούς. Οι ομοιότητες ή ακόμη και οι διαφορές μεταξύ πολιτισμών και γλωσσών μπορούν να προωθήσουν την κατανόηση ολόκληρου του κόσμου.

Το δεύτερο βασικό πλεονέκτημα της λογοτεχνίας είναι η επίτευξη των επιθυμητών κινήτρων εκ μέρους των εκπαιδευομένων. Η λογοτεχνία βρίθει από μια πληθώρα νέων εμπειριών, οι οποίες είναι όλες εφαρμόσιμες και κατάλληλες για τις καταστάσεις του πραγματικού κόσμου. Όταν κάτι είναι σχετικό με τις καταστάσεις της πραγματικής ζωής, προκαλεί το ενδιαφέρον και τον ενθουσιασμό των μαθητών και κατά συνέπεια, παρακινούνται και εμβαθύνουν στις εμπειρίες οποιουδήποτε είδους επιθυμούν. Το αποτέλεσμα αυτής της εμβάπτισης και της εμπλοκής είναι η μάθηση. Ο McKay (1982) επισημαίνει ότι στο βαθμό που οι μαθητές απολαμβάνουν την ανάγνωση λογοτεχνίας, αυτό μπορεί να αυξήσει τα κίνητρά τους να αλληλεπιδράσουν με ένα κείμενο και έτσι, τελικά, να αυξήσει την αναγνωστική τους επάρκεια. Στο ίδιο μήκος κύματος, οι Ghosn (2002) και Van (2009) υποστηρίζουν ότι τα λογοτεχνικά κείμενα είναι πολύ κινητοποιητικά λόγω της αυθεντικότητάς τους και του ουσιαστικού πλαισίου που παρέχουν. Η εμπειρία μας δείχνει ότι η παρακίνηση επιτυγχάνεται ιδιαίτερα όταν οι μαθητές εκτίθενται σε κάτι που πραγματικά τους αρέσει και οι μαθητές παρακινούνται ιδιαίτερα όταν εκτίθενται σε λογοτεχνικά κείμενα για λόγους γλωσσικής μάθησης (Khatib et al., 2011). Ο Shrestah (2008) τονίζει επίσης την ύψιστη σημασία των κινήτρων και της αυθεντικότητας που επιφέρουν οι μικρές ιστορίες.

Μια τρίτη σημαντική επίδραση αφορά τις μεταβολές σε επίπεδο προσωπικότητας. Όπως υποστηρίζει ο Ghosn (2002), η λογοτεχνία έχει τη δυνατότητα να αλλάξει στάσεις και αντιλήψεις και να μειώσει αρνητικές συμπεριφορές και προκαταλήψεις, ενώ παράλληλα ενισχύει την ενσυναίσθηση, τη συγχώρεση, την ανοχή κ.λπ. Επιπλέον, όπως αναφέρει, μέσω της λογοτεχνίας οι μαθητές εκτιμούν και αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και τους άλλους πιο διεξοδικά, ώστε να μπορούν να συμπάσχουν και να συμπάσχουν με τους χαρακτήρες των ιστοριών και στη συνέχεια να μπορούν να γενικεύσουν τα συναισθήματα στο πλαίσιο του πραγματικού κόσμου.

Επιπλέον, πιστεύεται ότι η λογοτεχνία έχει εδραιωμένη παιδαγωγική αξία, καθώς μπορεί να εμπλέξει τους μαθητές σε εργασίες επίλυσης προβλημάτων μέσω της επίλυσης συγκρούσεων. Οι παιδικές ιστορίες είναι επίσης γεμάτες με αντιληπτές συγκρούσεις με τις οποίες οι αναγνώστες μπορούν να ταυτιστούν και οι οποίες ενδυναμώνουν τους μαθητές να συμπάσχουν με τους χαρακτήρες που βιώνουν συγκρούσεις σε επικίνδυνες ορισμένες φορές καταστάσεις (Ghosn, 2002). Έχοντας

επεξεργαστεί τα θέματα, τις πλοκές, τους χαρακτηρισμούς, τις οπτικές γωνίες, τα σύμβολα και την αλληγορία, ο εκπαιδευτικός ενδυναμώνει τους μαθητές να αντιληφθούν καλύτερα τον κόσμο τους, να ανακαλύψουν τις δικές τους λύσεις, ενισχύοντας έτσι τις δεξιότητες και τις γνώσεις που χρειάζονται κατά την αντιμετώπιση των συγκρούσεων από τους ίδιους (Schomberg, 1993).

Συνολικότερα, μέσα από μια συγκεντρωτική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά με τη διδασκαλία της λογοτεχνίας οι Bagherkazemi & Alemi (2010) καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι "η τρέχουσα συναίνεση των απόψεων σχετικά με την ενσωμάτωση της λογοτεχνίας στα γλωσσικά προγράμματα είναι συντριπτική και υπερβαίνει κατά πολύ τα σημεία διαφωνίας. Αυτή η συναίνεση υπόσχεται πολλά, καθώς βασίζεται σε έρευνες στη διδασκαλία γλωσσών, την εκμάθηση και την κατάρτιση γλωσσών και την ψυχολογία" (σ. 35).

Παρά τα ανωτέρω, φαίνεται να υπάρχει παραδοσιακά μια αναντιστοιχία ανάμεσα στα σημαντικά ευεργετήματα της διδασκαλίας της παιδικής λογοτεχνίας και στις στάσεις σχετικά με τη διδασκαλία αυτής, που δεν φαίνεται να είναι ιδιαίτερα θετικές. Η Savvidou (2004) αναφέρει ότι οι λόγοι για τους οποίους οι εκπαιδευτικοί συχνά θεωρούν τη λογοτεχνία ακατάλληλη για μαθητές μικρής ηλικίας μπορούν να αποδοθούν στις κοινές αντιλήψεις που έχουν για τη λογοτεχνία και τη λογοτεχνική γλώσσα. Ο πρώτος λόγος είναι η δημιουργική χρήση της γλώσσας στην ποίηση και την πεζογραφία, η οποία συχνά αποκλίνει από τις συμβάσεις και τους κανόνες που διέπουν τον τυπικό, μη λογοτεχνικό λόγο, όπως στην περίπτωση της ποίησης, όπου η γραμματική και το λεξιλόγιο μπορεί να χειραγωγηθούν για να εξυπηρετήσουν ορθογραφικά ή φωνολογικά χαρακτηριστικά της γλώσσας. Ο δεύτερος λόγος που επισημαίνει είναι ότι ο αναγνώστης απαιτείται να καταβάλει μεγαλύτερη προσπάθεια για να ερμηνεύσει τα λογοτεχνικά κείμενα, καθώς το νόημα αποσυνδέεται από το άμεσο κοινωνικό πλαίσιο του αναγνώστη- ένα παράδειγμα είναι ότι το "εγώ" στον λογοτεχνικό λόγο μπορεί να μην είναι το ίδιο πρόσωπο με τον συγγραφέα.

Επιπροσθέτως, ο Robson (1989) εξηγεί ότι, δεδομένου ότι υπάρχει ένα πλήθος συντακτικών και λεξιλογικών δυσκολιών που ενυπάρχουν στη λογοτεχνία, αυτή μπορεί να βοηθήσει ελάχιστα ή καθόλου τους μαθητές να γίνουν ικανοί χρήστες της αγγλικής γλώσσας. Ορισμένοι υποστηρίζουν επίσης ότι τα λογοτεχνικά κείμενα είναι φορτωμένα με παρωχημένες και ξεπερασμένες λέξεις, που δεν συναντώνται συνήθως

στο σύγχρονο λόγο, λέξεις οι οποίες με τη σειρά τους συμβάλλουν στην ανάπτυξη αποστροφής από τους μαθητές.

Η επιλογή του υλικού είναι επίσης ένα εμπόδιο τόσο για τους μαθητές όσο και για τους εκπαιδευτικούς να εντάξουν τη λογοτεχνία στο πρόγραμμα σπουδών τους. Κατά την επιλογή του υλικού τους, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να εξετάζουν διεξοδικά διάφορους παράγοντες που επηρεάζουν τη μάθηση, όπως η γλωσσική επάρκεια των μαθητών, η ηλικία, το φύλο, η επίκαιρη γνώση και άλλα παρόμοια. Ο βαθμός δυσκολίας του κειμένου, το είδος του είδους, είναι (παραλείψτε το) το είδος της λογοτεχνίας (διαφυγής ή ερμηνείας) είναι μερικές μόνο σημαντικές πτυχές της επιλογής υλικού. Παρ' όλα αυτά, οι Carter και Long (1991) υποστηρίζουν ότι τα προβλήματα αυτά μπορούν να αμβλυνθούν με την επιλογή του κατάλληλου κειμένου για την κατάλληλη ομάδα γλωσσικών μαθητών.

Παρομοίως, ο Maley (1989) υποστηρίζει ότι η μη εξοικείωση με ορισμένα λογοτεχνικά είδη και συμβάσεις μπορεί να επιτείνει την πολυπλοκότητα της λογοτεχνίας. Συνεχίζει να εξηγεί ότι η έλλειψη γνώσεων σχετικά με τις λογοτεχνικές έννοιες καθιστά τα κείμενα απαιτητικά στην αντίληψή τους. Επιπλέον, όταν τα κείμενα προκαλούν σύγχυση, οι μαθητές δεν μπορούν να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία να επωφεληθούν από τη λογοτεχνική εμπειρία. Ο McKay (1982) διατυπώνει με σύνεση ότι για να υπάρξει αλληλεπίδραση μεταξύ του κειμένου και του αναγνώστη πρέπει το βιβλίο να είναι σωστό και ο αναγνώστης πρέπει επίσης να είναι σωστός, με την έννοια ότι πρέπει να βρίσκεται σε ένα πλαίσιο και σε μια κατάσταση όπου είναι γνωστικά, συναισθηματικά και ψυχολογικά προετοιμασμένος και ικανός να αγκαλιάσει το βιβλίο με τον σωστό τρόπο. Αυτή η αλληλεπίδραση ονομάζεται λογοτεχνική εμπειρία. Αναφέρει επίσης ότι η άμεση ευχαρίστηση ή ικανοποίηση που αντλείται από την ανάγνωση ή την ακρόαση λογοτεχνίας είναι η ευχαρίστηση που προέρχεται από ένα ιδιαίτερο είδος συναισθηματικής και διανοητικής εμπλοκής. Οι Khatib, Rezaei και Derakhshan (2011) υποστηρίζουν ότι μια βιώσιμη λύση στην εγγενή πολυπλοκότητα των λογοτεχνικών εννοιών και εννοιών έγκειται στην επιλογή κειμένων που ταιριάζουν καλύτερα στο τρέχον και δυνητικό επίπεδο λογοτεχνικών γνώσεων των μαθητών ή στη διδασκαλία αυτών των νέων λογοτεχνικών εννοιών και εννοιών πριν οι μαθητές διαβάσουν το σχετικό λογοτεχνικό κείμενο.

1.5 Η παιδική λογοτεχνία- εικονοβιβλίο ως μέσο εκμάθησης στην προσχολική ηλικία

Οι εικόνες πάντα συνόδευαν τις παιδικές ιστορίες και τα σύγχρονα παιδικά βιβλία είναι εικονογραφημένα με τρόπο που σπάνια συναντάμε στη λογοτεχνία για ενήλικες. Γενικά, τα εικονογραφήματα παίζουν μεγαλύτερο ρόλο στα βιβλία που προορίζονται για νεότερους σε ηλικία αναγνώστες. Τα παιδικά εικονογραφημένα βιβλία χρησιμεύουν συχνά ως προσιτή πηγή υψηλής ποιότητας τέχνης για τα μικρά παιδιά. Ακόμα και όταν τα παιδιά μάθουν να διαβάζουν αρκετά καλά ώστε να απολαμβάνουν μια ιστορία χωρίς εικονογράφιση, συνεχίζουν να εκτιμούν σε σημαντικό βαθμό τις περιστασιακές ζωγραφιές που βρίσκονται σε βιβλία με κεφάλαια (Seth, 2008).

Σύμφωνα με την Joyce Whalley στο *The International Companion Encyclopedia of Children's Literature*, "ένα εικονογραφημένο βιβλίο διαφέρει από ένα βιβλίο με εικονογραφήσεις στο ότι ένα καλό εικονογραφημένο βιβλίο είναι αυτό στο οποίο οι εικόνες ενισχύουν ή προσθέτουν βάθος στο κείμενο" (Hunt, 1996: 221). Χρησιμοποιώντας αυτόν τον ορισμό, το πρώτο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο θεωρείται το *Orbis Pictus* που εκδόθηκε το 1658 από τον Μοραβιανό συγγραφέα Comenius. Λειτουργώντας ως ένα είδος εγκυκλοπαίδειας, το *Orbis Pictus* είχε μια εικόνα σε κάθε σελίδα, ακολουθούμενη από το όνομα του αντικειμένου στα λατινικά και στα γερμανικά. Μεταφράστηκε στα αγγλικά το 1659 και αξιοποιήθηκε για τη διδασκαλία των παιδιών σε σπίτια και σχολεία σε όλη την Ευρώπη και τη Μεγάλη Βρετανία για πολλά χρόνια (Hunt, 1996).

Τα πρώτα παιδικά βιβλία, όπως το *Orbis Pictus*, εικονογραφούνταν με ξυλογραφία και πολλές φορές η ίδια εικόνα επαναλαμβανόταν σε πολλά βιβλία, ανεξάρτητα από το πόσο κατάλληλη ήταν η εικονογράφιση για την ιστορία. Μετέπειτα πρακτικές, όπως η χαλκογραφία, χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά τη δεκαετία του 1830. Μια από τις πρώτες χρήσεις της χρωμολιθογραφίας (ένας τρόπος κατασκευής πολύχρωμων εκτυπώσεων) σε παιδικό βιβλίο παρουσιάστηκε στο *Struwwelpeter*, που εκδόθηκε στη Γερμανία το 1845. Ο Άγγλος εικονογράφος Walter Crane τελειοποίησε τη χρήση της σε παιδικά βιβλία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα (Hunt, 1996).

Μια άλλη μέθοδος δημιουργίας εικονογραφήσεων για παιδικά βιβλία ήταν η χαρακτηριστική, που χρησιμοποιήθηκε από τον George Cruikshank τη δεκαετία του 1850. Μέχρι τη δεκαετία του 1860, κορυφαίοι καλλιτέχνες, όπως ο Crane, ο Randolph Caldecott, η Kate Greenaway και ο John Tenniel, εικονογραφούσαν για παιδιά. Οι περισσότερες εικόνες εξακολουθούσαν να είναι ασπρόμαυρες και πολλές έγχρωμες εικόνες χρωματίζονταν με το χέρι, συχνά από παιδιά. Στον Caldecott πιστώνεται μάλιστα η ιδέα της επέκτασης του νοήματος του κειμένου πέρα από την κυριολεκτική απεικόνιση (Hunt, 1996).

Καλλιτέχνες του εικοστού αιώνα, όπως ο Kay Nielson, ο Edmund Dulac και ο Arthur Rackham, δημιούργησαν εικονογραφήσεις που ανατυπώνονται ακόμη και σήμερα σε λογοτεχνικά βιβλία. Οι εξελίξεις στις δυνατότητες εκτύπωσης αντανακλώνται στα παιδικά βιβλία. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η λιθογραφία offset έγινε πιο εκλεπτυσμένη και οι εικονογραφήσεις σε στυλ ζωγράφου έγιναν μια συνήθης πρακτική στα βιβλία της παιδικής λογοτεχνίας, επιδιώκοντας επομένως την «επέκταση» του νοήματος του βιβλίου μέσω της εικόνας (Hunt, 1996).

Σε κάθε περίπτωση, η εικονογράφιση συνεπάγεται δύο οφέλη. Το πρώτο, αυτό που επισημαίνει ο Hunt (1996), έχει να κάνει με την καλύτερη κατανόηση του κειμένου από τα μικρά παιδιά. Καθώς επομένως στόχος της λογοτεχνίας είναι, μεταξύ των άλλων, και η προαγωγή της αναγνωστικής κατανόησης, οι εικόνες συμβάλλουν προς αυτή την κατεύθυνση. Το δεύτερο όφελος έχει να κάνει με τα κίνητρα των μαθητών. Μέσω των εικονογραφήσεων τα κίνητρα των μαθητών αυξάνονται, καθώς το μάθημα γίνεται αντιληπτό ως πιο ενδιαφέρον (Ghosn, 2002). Κατά συνέπεια, η εικονογράφιση στα παιδικά λογοτεχνικά βιβλία συμβάλλει στην επίτευξη των κεντρικών στόχων και επιδιώξεων της παιδικής λογοτεχνίας.

1.6 Η παιδική λογοτεχνία ως μέσο ανάπτυξης περιβαλλοντικής συνείδησης και σκέψης

Ως προς τη χρήση της παιδικής λογοτεχνίας για την ανάπτυξη της περιβαλλοντικής συνείδησης και σκέψης, στην έως τώρα βιβλιογραφία δεν εντοπίζονται σχετικές έρευνες. Ειδικότερα, η αναζήτηση στις βάσεις δεδομένων Scopus και Google Scholar με λέξεις κλειδιά όπως "child literature" AND preschool

AND (environmental OR "climate change") δεν οδήγησε σε σχετικά αποτελέσματα. Κατά συνέπεια, έως τώρα δεν φαίνεται να υπάρχουν έρευνες οι οποίες να έχουν διερευνήσει τις σχετικές αυτές διαστάσεις της παιδικής λογοτεχνίας.

Σε κάθε περίπτωση, η ανάπτυξη της περιβαλλοντικής συνείδησης μέσω της εκπαίδευσης είναι αναγκαίο να πραγματοποιείται ήδη από την περίοδο της προσχολικής ηλικίας (Wilson, 1996). Γενικότερα, οι μετα-πιαζετιανοί μελετητές ανέδειξαν τη δυνατότητα των μικρών παιδιών να αντιλαμβάνονται αρκετά πιο σύνθετα ζητήματα από ότι πιστευόταν κατά το παρελθόν, αναδεικνύοντας έτσι την αναγκαιότητα των εκπαιδευτικών συστημάτων να αντιπαρέρχονται με ζητήματα που αναμένεται να απασχολήσουν τα παιδιά ως ενήλικες, όπως αυτό της κλιματικής αλλαγής, ήδη από την περίοδο της προσχολικής ηλικίας (Lightfoot, Cole, & Cole, 2014).

Με αφετηρία τα ανωτέρω, αφενός η αναγκαιότητα έμφασης στην περιβαλλοντική εκπαίδευση ήδη από την περίοδο της προσχολικής ηλικίας είναι αδιαμφισβήτητη, αφετέρου δεν εντοπίζονται σχετικές έρευνες στη βιβλιογραφία. Στο πλαίσιο αυτό, η συγκεκριμένη μελέτη επικεντρώθηκε στη χρήση της παιδικής λογοτεχνίας στην περιβαλλοντική εκπαίδευση κατά την προσχολική ηλικία.

2. Ερευνητικό Μέρος

2.1 Μεθοδολογία

2.1.1 Σχεδιασμός μελέτης

Η συγκεκριμένη έρευνα είναι ποσοτική και συγχρονική. Από μεθοδολογικής απόψεως, οι ποσοτικές έρευνες αναφέρονται στη χρήση μετρήσεων οι οποίες κωδικοποιούνται και αναλύονται αριθμητικά, με στόχο την πραγματοποίηση συγκρίσεων, την διερεύνηση πιθανών διαφορών και την αποτύπωση του βαθμού στον οποίο λαμβάνει χώρα ένα φαινόμενο (Robson, 2002). Οι συγχρονικές έρευνες είναι αυτές στις οποίες οι μετρήσεις πραγματοποιούνται σε μία και μόνο χρονική στιγμή, χωρίς δηλαδή να λαμβάνουν χώρα επαναλαμβανόμενες μετρήσεις (Christensen, 2004). Στη συγκεκριμένη περίπτωση οι μετρήσεις πραγματοποιήθηκαν σε μία και μόνο χρονική στιγμή με τη χορήγηση ερωτηματολογίων αυτοαναφοράς, τα οποία αποτελούν κατεξοχήν εργαλείο της ποσοτικής προσέγγισης (Robson, 2002). Συνεπώς, η συγκεκριμένη μελέτη ήταν ποσοτική και συγχρονική.

2.1.3 Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας έρευνας ήταν τα παρακάτω:

- 1) Ποια η άποψη των εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής έναντι της χρήσης της παιδικής λογοτεχνίας ως τρόπο προαγωγής της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης;
- 2) Ποια κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών σχετίζονται με τη στάση αυτή;

2.1.4 Δείγμα

Οι συμμετέχοντες της έρευνας ήταν 62 εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής. Το δείγμα της έρευνας ήταν βολικό. Η ερευνήτρια απευθύνθηκε σε νηπιαγωγεία του Νομού Λάρισας (τόσο της πόλης, όσο και χωριών της περιοχής).

2.1.5 Ερευνητικά εργαλεία

Στη συγκεκριμένη μελέτη καταγράφηκαν τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών και εν συνεχεία χορηγήθηκε ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς. Τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά που καταγράφηκαν είναι τα παρακάτω: το φύλο (άντρας/ γυναίκα), η ηλικία (έτη), η οικογενειακή κατάσταση (άγαμος-η/ έγγαμος-η/ διαζευγμένος-η/ χήρος-α), ο αριθμός παιδιών, το εκπαιδευτικό επίπεδο (τριτοβάθμια εκπαίδευση/ μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών/ διδακτορικός τίτλος σπουδών), τα συνολικά έτη προϋπηρεσίας, τα έτη προϋπηρεσίας στο συγκεκριμένο σχολείο και ο αριθμός λογοτεχνικών βιβλίων που διαβάζουν οι εκπαιδευτικοί ανά έτος. Εν συνεχεία, χορηγήθηκε το ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς, αποτελούμενο από 11 ερωτήσεις που βαθμολογούνται σε μία κλίμακα Likert 5 διαστημάτων (διαφωνώ απόλυτα έως συμφωνώ απόλυτα). Το εργαλείο μέτρησης της έρευνας παρατίθεται στο Παράρτημα της μελέτης.

2.1.6 Διαδικασία

Οι συμμετέχοντες προσεγγίζονταν από την ερευνήτρια στους χώρους των σχολείων που εργάζονταν. Πριν από την εισαγωγή στην έρευνα, οι συμμετέχοντες λάμβαναν αναλυτική ενημέρωση για το σκοπό και το πλαίσιο αυτής. Με στόχο τη διευκόλυνση της συμμετοχής τους στη μελέτη, η ερευνήτρια τους παρείχε ένα τάμπλετ στο οποίο οι συμμετέχοντες συμπλήρωναν μια φόρμα στο Google Forms. Επιπλέον, στη μελέτη εντάχθηκαν και εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής από το ευρύτερο φιλικό και διαπροσωπικό περιβάλλον της ερευνήτριας, οι οποίοι επίσης εργάζονταν σε σχολεία προσχολικής αγωγής του Νομού Λάρισας. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε το χρονικό διάστημα του Σεπτεμβρίου και Οκτωβρίου του 2022. Στην έρευνα προσκλήθηκαν συνολικά 76 εκπαιδευτικοί, 14 αρνήθηκαν να συμμετάσχουν και 62 συμπλήρωσαν τις μετρήσεις της έρευνας.

2.1.7 Στατιστική ανάλυση

Η ανάλυση των δεδομένων της παρούσας έρευνας πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του προγράμματος SPSS για Windows. Αρχικά, πραγματοποιήθηκε περιγραφική ανάλυση στα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά του εξεταζόμενου

δείγματος, με στόχο την αποτύπωση του προφίλ αυτού. Οι σχετικές αναλύσεις πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση μέσων τιμών και τυπικών αποκλίσεων, στην περίπτωση ποσοτικών μεταβλητών, και με τη χρήση απόλυτων τιμών και ποσοστών επί τοις εκατό, στην περίπτωση κατηγορικών μεταβλητών. Εν συνεχεία, πραγματοποιήθηκε περιγραφική ανάλυση δεδομένων στις 11 ερωτήσεις του εργαλείου μέτρησης. Η ανάλυση αυτή πραγματοποιήθηκε με τη χρήση απόλυτων τιμών και ποσοστών επί τοις εκατό για κάθε ένα εκ των επιπέδων των πιθανών απαντήσεων των συμμετεχόντων. Στη συνέχεια, έλαβε χώρα μελέτη της κανονικότητας της κατανομής των επιμέρους ερωτήσεων του ερωτηματολογίου, ώστε να αποφασιστεί η χρήση παραμετρικών ή μη παραμετρικών μεθόδων. Η σχετική ανάλυση πραγματοποιήθηκε μέσω ελέγχου Kolmogorov-Smirnov, σε σύμπλευση με σχετικές οδηγίες της προγενέστερης βιβλιογραφίας (Γναρδέλλης, 2003). Ακολούθως, πραγματοποιήθηκε επαγωγική ανάλυση χρησιμοποιώντας κοινωνικοδημογραφικές μεταβλητές του εργαλείου μέτρησης ως ανεξάρτητες (αριθμός παιδιών, εκπαιδευτικό επίπεδο, συνολικά έτη προϋπηρεσίας, έτη προϋπηρεσίας στο συγκεκριμένο σχολείο και αριθμός λογοτεχνικών βιβλίων που διαβάζει ο εκπαιδευτικός ανά έτος) και την καθεμία εκ των μεταβλητών του ερωτηματολογίου αυτοαναφοράς ως εξαρτημένες. Στην περίπτωση που παραβιαζόταν η κανονικότητα της κατανομής χρησιμοποιούνταν οι έλεγχοι Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis και Spearman Correlation, ενώ στην περίπτωση κατά την οποία δεν παραβιαζόταν η κανονικότητα της κατανομής χρησιμοποιούνταν οι έλεγχοι Independent Samples T-test, One-Way ANOVA και ο συντελεστής συσχέτισης Pearson. Η αξιοπιστία του εργαλείου μέτρησης ελέγχθηκε μέσω του δείκτη του Cronbach (1951). Ο δείκτης Cronbach ήταν 0.71 για το σύνολο των ερωτήσεων. Η εγκυρότητα του εργαλείου έρευνας αναλύθηκε μέσω παραγοντικής ανάλυσης. Ο δείκτης σημαντικότητας τέθηκε στο 0.05 για το σύνολο των αναλύσεων.

2.2 Αποτελέσματα

Η περιγραφική ανάλυση των δεδομένων οδήγησε στη διαπίστωση πως το σύνολο του δείγματος αποτελούταν από γυναίκες. Συνεπώς, δεν υπήρξε κάποια περαιτέρω ανάλυση μέσω πινάκων για αυτή τη μεταβλητή.

Ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων της έρευνας, η σχετική ανάλυση παρουσιάζεται ακολούθως. Όπως διαπιστώνεται, η πλειονότητα των συμμετεχόντων ήταν κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών (61.3%) και ένα μικρότερο ποσοστό αποτελούταν από όσους είχαν μόνο πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (38.7%).

Πίνακας 1. Το εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων της έρευνας		
	Απόλυτη τιμή	Ποσοστό %
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	24	38,7
Μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών	38	61,3
Σύνολο	62	100,0

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζεται η σχετική ανάλυση όσον αφορά τις ποσοτικές περιγραφικές μεταβλητές της έρευνας. Όπως μπορεί να διαπιστωθεί, οι συμμετέχοντες είχαν σχετικά μικρή ηλικία (μέση τιμή= 38.55 έτη), ελάχιστα συνολικά έτη προϋπηρεσίας (μέση τιμή= 8.90) και ελάχιστα έτη προϋπηρεσίας στο συγκεκριμένο σχολείο (μέση τιμή 3.70). Ως προς τον αριθμό λογοτεχνικών βιβλίων που διάβαζαν ανά έτος, αυτός μπορεί να θεωρηθεί σχετικά υψηλός (μέση τιμή= 6.98).

Πίνακας 2. Τα περιγραφικά χαρακτηριστικά των ποσοτικών κοινωνικοδημογραφικών μεταβλητών				
	Ηλικία	Συνολικά έτη προϋπηρεσίας	Έτη προϋπηρεσίας στο συγκεκριμένο σχολείο	Αριθμός λογοτεχνικών βιβλίων που διαβάζετε ανά έτος
Μέση τιμή	38,55	8,90	3,70	6,98
N	62	62	60	62

Τυπική απόκλιση	8,542	10,340	6,077	4,632
-----------------	-------	--------	-------	-------

Στον Πίνακα 3 παρουσιάζονται τα περιγραφικά χαρακτηριστικά των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου. Όπως διαπιστώνεται, σε όλες τις μεταβλητές η μέση τιμή ήταν αρκετά μεγαλύτερη του 2.5, που αποτελούσε το ενδιάμεσο σκορ των δυνητικών απαντήσεων στο εργαλείο μέτρησης (εύρος 1-5). Συνεπώς, για όλες τις εξεταζόμενες παραμέτρους που αφορούσαν την χρήση της παιδικής λογοτεχνίας υπήρχε μια ιδιαίτερα θετική αποτίμηση από την πλευρά των εκπαιδευτικών της έρευνας. Η πιο υψηλή μέση τιμή αφορούσε την ερώτηση «Υπάρχει πληθώρα λογοτεχνικών βιβλίων που να πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον, τα οποία και μπορούν να αξιοποιούν οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής» (μέση τιμή= 4.230) και η πιο χαμηλή μέση τιμή αφορούσε την ερώτηση «Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διαθέτουν τις αναγκαίες γνώσεις και δεξιότητες ώστε να προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση των μαθητών μέσω της παιδικής λογοτεχνίας» (μέση τιμή= 3.000). Στο σύνολο ωστόσο των εξεταζόμενων παραμέτρων υπήρχε μια θετική αποτίμηση από την πλευρά των συμμετεχόντων.

Πίνακας 3. Τα περιγραφικά χαρακτηριστικά των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου		
	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής μπορούν με ευκολία να αναζητήσουν και να βρουν παιδικά λογοτεχνικά βιβλία που προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση	4.150	1.069
Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας μπορούν να αντιληφθούν με ευκολία	3.270	0.944

τα περιβαλλοντικά ζητήματα που πραγματεύονται ορισμένα λογοτεχνικά βιβλία		
Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αφηγηρία το περιεχόμενο παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων να συζητά με τους μαθητές ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον και την προστασία του	4.150	0.853
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διαθέτουν τις αναγκαίες γνώσεις και δεξιότητες ώστε να προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση των μαθητών μέσω της παιδικής λογοτεχνίας	3.000	0.975
Οι γονείς των μαθητών διάκεινται θετικά στην αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης	3.240	0.935
Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην	3.100	1.097

προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες του Υπουργείου		
Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες της διοίκησης των σχολικών μονάδων προσχολικής αγωγής	3.580	1.101
Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας έχουν ενδιαφέρον για λογοτεχνικά βιβλία που πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον	3.480	1.105
Υπάρχει πληθώρα λογοτεχνικών βιβλίων που να πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον, τα οποία και μπορούν να αξιοποιούν οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής	4.230	0.864
Η χρήση εικόνων στα βιβλία παιδικής λογοτεχνίας ενδεχομένως να λειτουργεί επικουρικά στην προσπάθεια καλλιέργειας της	4.080	1.115

περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών		
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διάκεινται θετικά έναντι της αξιοποίησης της παιδικής λογοτεχνίας για την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών	3.980	1.176

Στον Πίνακα 4 παρουσιάζεται η ανάλυση για την κανονικότητα της κατανομής των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου, που χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να αποφασιστεί η χρήση παραμετρικών ή μη παραμετρικών μεθόδων. Όπως διαπιστώνεται, στο σύνολο των σχετικών περιπτώσεων η κανονικότητα της κατανομής παραβιάζόταν ($p=0.000$). Ως εκ τούτου, οι έλεγχοι που ακολούθησαν ήταν στο σύνολο των εξεταζόμενων περιπτώσεων μη παραμετρικοί.

Πίνακας 4. Η κανονικότητα της κατανομής των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου			
	Kolmogorov-Smirnov ^a		
	Statistic	df	p
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής μπορούν με ευκολία να αναζητήσουν και να βρουν παιδικά λογοτεχνικά βιβλία που προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση	,278	60	0.000
Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας μπορούν να αντιληφθούν με ευκολία τα περιβαλλοντικά ζητήματα που πραγματεύονται ορισμένα λογοτεχνικά βιβλία	,206	60	0.000

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αφητηρία το περιεχόμενο παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων να συζητά με τους μαθητές ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον και την προστασία του	,272	60	0.000
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διαθέτουν τις αναγκαίες γνώσεις και δεξιότητες ώστε να προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση των μαθητών μέσω της παιδικής λογοτεχνίας	,177	60	0.000
Οι γονείς των μαθητών διάκεινται θετικά στην αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης	,206	60	0.000
Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες του Υπουργείου	,192	60	0.000
Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες της διοίκησης των σχολικών μονάδων προσχολικής αγωγής	,217	60	0.000
Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας έχουν ενδιαφέρον για λογοτεχνικά βιβλία που πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον	,234	60	0.000
Υπάρχει πληθώρα λογοτεχνικών βιβλίων που να πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον, τα οποία και μπορούν να αξιοποιούν οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής	,251	60	0.000
Η χρήση εικόνων στα βιβλία παιδικής λογοτεχνίας ενδεχομένως να λειτουργεί επικουρικά στην προσπάθεια καλλιέργειας της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών	,265	60	0.000
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διάκεινται θετικά έναντι της αξιοποίησης της παιδικής λογοτεχνίας για την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών	,260	60	0.000

Στον Πίνακα 5 παρατίθεται η σχέση του εκπαιδευτικού επιπέδου με τις ερωτήσεις του εργαλείου μέτρησης. Όπως διαπιστώνεται από τον Πίνακα, στην δεύτερη ερώτηση που αφορούσε τη δυνατότητα των μαθητών προσχολικής ηλικίας να αντιληφθούν με ευκολία τα περιβαλλοντικά ζητήματα που πραγματεύονται τα λογοτεχνικά βιβλία, οι τιμές για τους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν πιο υψηλές σε σχέση με τους κάτοχους μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, διαφορές οι οποίες ήταν στατιστικά σημαντικές ($p=0.008$). Στο σύνολο ωστόσο των εξεταζόμενων ερωτήσεων, δεν διαπιστώθηκαν σημαντικές διαφοροποιήσεις, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να εξαχθεί ένα κεντρικό συμπέρασμα περί διαφοροποίησης των τιμών του εργαλείου μέτρησης με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων της έρευνας.

Πίνακας 5. Η σχέση του εκπαιδευτικού επιπέδου με τις ερωτήσεις του εργαλείου μέτρησης					
		N	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση	p
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής μπορούν με ευκολία να αναζητήσουν και να βρουν παιδικά λογοτεχνικά βιβλία που προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	24	4,21	1,215	0.394
	Μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών	38	4,11	,981	
	Σύνολο	62	4,15	1,069	
Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας μπορούν να αντιληφθούν με	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	24	3,67	,917	0.008
	Μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών	38	3,03	,885	

ευκολία τα περιβαλλοντικά ζητήματα που πραγματεύονται ορισμένα λογοτεχνικά βιβλία	Σύνολο	62	3,27	,944	
Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αφηγηρία το περιεχόμενο παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων να συζητά με τους μαθητές ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον και την προστασία του	Τριτοβάθμια εκπαίδευση Μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών Σύνολο	24 37 61	4,17 4,14 4,15	,761 ,918 ,853	0.969
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διαθέτουν τις αναγκαίες γνώσεις και δεξιότητες ώστε να προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση των μαθητών μέσω της παιδικής λογοτεχνίας	Τριτοβάθμια εκπαίδευση Μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών Σύνολο	24 38 62	3,25 2,84 3,00	,794 1,053 ,975	0.104
Οι γονείς των μαθητών διάκεινται θετικά στην αξιοποίηση της	Τριτοβάθμια εκπαίδευση Μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών	24 38	3,25 3,24	,989 ,913	0.891

παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης	Σύνολο	62	3,24	,935	
Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες του Υπουργείου	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	24	3,29	1,233	0.295
	Μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών	38	2,97	1,000	
	Σύνολο	62	3,10	1,097	
Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες της διοίκησης των σχολικών μονάδων προσχολικής αγωγής	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	24	3,67	1,167	0.474
	Μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών	38	3,53	,893	
	Σύνολο	62	3,58	1,001	
Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας έχουν ενδιαφέρον για λογοτεχνικά βιβλία που πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	23	3,35	1,191	0.575
	Μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών	38	3,55	1,058	
	Σύνολο	61	3,48	1,105	

Υπάρχει πληθώρα λογοτεχνικών βιβλίων που να πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον, τα οποία και μπορούν να αξιοποιούν οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	23	4,30	,765	0.735
	Μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών	38	4,18	,926	
	Σύνολο	61	4,23	,864	
Η χρήση εικόνων στα βιβλία παιδικής λογοτεχνίας ενδεχομένως να λειτουργεί επικουρικά στην προσπάθεια καλλιέργειας της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	23	4,26	,810	0.690
	Μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών	38	3,97	1,262	
	Σύνολο	61	4,08	1,115	
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διάκεινται θετικά έναντι της αξιοποίησης της παιδικής λογοτεχνίας για την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	23	4,22	1,126	0.184
	Μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών	38	3,84	1,197	
	Σύνολο	61	3,98	1,176	

Στον Πίνακα 6 παρατίθεται η σχέση της ηλικίας με τις ερωτήσεις του εργαλείου μέτρησης. Όπως μπορεί να διαπιστωθεί, στην πρώτη ερώτηση περί της δυνατότητας των εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής να αναζητήσουν και να βρουν παιδικά λογοτεχνικά βιβλία που προάγουν την περιβαλλοντική συνείδησης, υπήρχε μια θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση ($r=0.281$, $p=0.027$). Επιπλέον, στην τελευταία ερώτηση, που αφορά τον βαθμό στον οποίο οι εκπαιδευτικοί διάκεινται θετικά στην αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης, επίσης υπήρχε μια θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με την ηλικία ($r=0.324$, $p=0.011$).

Πίνακας 6. Η σχέση της ηλικίας με τις ερωτήσεις του εργαλείου μέτρησης		Ηλικία
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής μπορούν με ευκολία να αναζητήσουν και να βρουν παιδικά λογοτεχνικά βιβλία που προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση	Συντελεστής συσχέτισης P N	,281 ,027 62
Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας μπορούν να αντιληφθούν με ευκολία τα περιβαλλοντικά ζητήματα που πραγματεύονται ορισμένα λογοτεχνικά βιβλία	Συντελεστής συσχέτισης P N	,230 ,072 62
Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αφητηρία το περιεχόμενο παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων να συζητά με τους μαθητές ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον και την προστασία του	Συντελεστής συσχέτισης P N	,058 ,656 61

Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διαθέτουν τις αναγκαίες γνώσεις και δεξιότητες ώστε να προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση των μαθητών μέσω της παιδικής λογοτεχνίας	Συντελεστής συσχέτισης P N	-,126 ,330 62
Οι γονείς των μαθητών διάκεινται θετικά στην αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης	Συντελεστής συσχέτισης P N	-,208 ,104 62
Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες του Υπουργείου	Συντελεστής συσχέτισης P N	,030 ,814 62
Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες της διοίκησης των σχολικών μονάδων προσχολικής αγωγής	Συντελεστής συσχέτισης P N	,178 ,165 62
Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας έχουν ενδιαφέρον για λογοτεχνικά βιβλία που πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον	Συντελεστής συσχέτισης P N	-,084 ,519 61
Υπάρχει πληθώρα λογοτεχνικών βιβλίων που να πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον, τα οποία και μπορούν να αξιοποιούν οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής	Συντελεστής συσχέτισης P N	,220 ,088 61

Η χρήση εικόνων στα βιβλία παιδικής λογοτεχνίας ενδεχομένως να λειτουργεί επικουρικά στην προσπάθεια συσχέτισης καλλιέργειας της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών	Συντελεστής	,017
	P	,895
	N	61
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διάκεινται θετικά έναντι της αξιοποίησης της παιδικής λογοτεχνίας για την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών	Συντελεστής	,324
	P	,011
	N	61

Στον Πίνακα 7 παρατίθεται η σχέση των συνολικών ετών προϋπηρεσίας με τις τιμές του εργαλείου μέτρησης. Όπως διαπιστώνεται, σε καμία εκ των εξεταζόμενων περιπτώσεων οι συσχετίσεις δεν ήταν στατιστικά σημαντικές.

Πίνακας 7. Η σχέση του χρόνου προϋπηρεσίας με τις ερωτήσεις του εργαλείου μέτρησης		
		Συνολικά έτη προϋπηρεσίας
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής μπορούν με ευκολία να αναζητήσουν και να βρουν παιδικά λογοτεχνικά βιβλία που προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση	Συντελεστής	,098
	P	,450
	N	62
Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας μπορούν να αντιληφθούν με ευκολία τα περιβαλλοντικά ζητήματα που πραγματεύονται ορισμένα λογοτεχνικά βιβλία	Συντελεστής	,182
	P	,157
	N	62
Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αφετηρία το περιεχόμενο παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων να	Συντελεστής	,104
	συσχέτισης	

συζητά με τους μαθητές ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον και την προστασία του	P N	,427 61
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διαθέτουν τις αναγκαίες γνώσεις και δεξιότητες ώστε να προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση των μαθητών μέσω της παιδικής λογοτεχνίας	Συντελεστής συσχέτισης P N	,023 ,858 62
Οι γονείς των μαθητών διάκεινται θετικά στην αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης	Συντελεστής συσχέτισης P N	-,111 ,392 62
Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες του Υπουργείου	Συντελεστής συσχέτισης P N	,044 ,733 62
Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες της διοίκησης των σχολικών μονάδων προσχολικής αγωγής	Συντελεστής συσχέτισης P N	,248 ,052 62
Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας έχουν ενδιαφέρον για λογοτεχνικά βιβλία που πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον	Συντελεστής συσχέτισης P N	-,087 ,505 61
Υπάρχει πληθώρα λογοτεχνικών βιβλίων που να πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον, τα οποία και μπορούν να αξιοποιούν οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής	Συντελεστής συσχέτισης P N	,101 ,440 61
Η χρήση εικόνων στα βιβλία παιδικής λογοτεχνίας ενδεχομένως να λειτουργεί επικουρικά στην προσπάθεια καλλιέργειας της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών	Συντελεστής συσχέτισης P N	,012 ,930 61

Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διάκεινται θετικά έναντι της αξιοποίησης της παιδικής λογοτεχνίας για την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών	Συντελεστής συσχέτισης P	,217 ,094
	N	61

Η σχέση του χρόνου προϋπηρεσίας στο συγκεκριμένο σχολείο με τις ερωτήσεις του εργαλείου μέτρησης παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα. Όπως διαπιστώνεται, τα έτη προϋπηρεσίας στο συγκεκριμένο σχολείο παρουσίαζαν μια θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με την αποτίμηση για το κατά πόσο οι μαθητές μπορούν να αντιλαμβάνονται με ευκολία τα περιβαλλοντικά ζητήματα που πραγματεύονται τα λογοτεχνικά βιβλία ($r=0.282$, $p=0.029$). Ωστόσο, καμία άλλη εκ των εξεταζόμενων συσχετίσεων δεν ήταν στατιστικά σημαντική.

Πίνακας 8. Η σχέση του χρόνου προϋπηρεσίας στο συγκεκριμένο σχολείο με τις ερωτήσεις του εργαλείου μέτρησης		
		Έτη προϋπηρεσίας στο συγκεκριμένο σχολείο
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής μπορούν με ευκολία να αναζητήσουν και να βρουν παιδικά λογοτεχνικά βιβλία που προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση	Συντελεστής συσχέτισης P	,051 ,700
	N	60
Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας μπορούν να αντιληφθούν με ευκολία τα περιβαλλοντικά ζητήματα που πραγματεύονται ορισμένα λογοτεχνικά βιβλία	Συντελεστής συσχέτισης P	,282 ,029
	N	60
Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αφετηρία το περιεχόμενο παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων να συζητά με τους μαθητές ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον και την προστασία του	Συντελεστής συσχέτισης P	,113 ,392
	N	59

Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διαθέτουν τις αναγκαίες γνώσεις και δεξιότητες ώστε να προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση των μαθητών μέσω της παιδικής λογοτεχνίας	Συντελεστής συσχέτισης P N	,148 ,259 60
Οι γονείς των μαθητών διάκεινται θετικά στην αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης	Συντελεστής συσχέτισης P N	-,039 ,765 60
Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες του Υπουργείου	Συντελεστής συσχέτισης P N	,038 ,774 60
Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες της διοίκησης των σχολικών μονάδων προσχολικής αγωγής	Συντελεστής συσχέτισης P N	,173 ,187 60
Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας έχουν ενδιαφέρον για λογοτεχνικά βιβλία που πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον	Συντελεστής συσχέτισης P N	-,001 ,992 59
Υπάρχει πληθώρα λογοτεχνικών βιβλίων που να πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον, τα οποία και μπορούν να αξιοποιούν οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής	Συντελεστής συσχέτισης P N	-,038 ,775 59
Η χρήση εικόνων στα βιβλία παιδικής λογοτεχνίας ενδεχομένως να λειτουργεί επικουρικά στην προσπάθεια καλλιέργειας της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών	Συντελεστής συσχέτισης P N	,053 ,691 59

Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής	Συντελεστής	
διάκεινται θετικά έναντι της αξιοποίησης της	συσχέτισης	,067
παιδικής λογοτεχνίας για την προαγωγή της	P	,612
περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών	N	59

Στον Πίνακα 9 παρουσιάζονται οι συσχετίσεις του αριθμού λογοτεχνικών βιβλίων ανά έτος. Όπως διαπιστώνεται, η πρώτη συσχέτιση που αφορά τον αριθμό λογοτεχνικών βιβλίων ανά έτος σε σχέση με την ευκολία αναζήτησης και εύρεσης παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων που να προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση ήταν θετική και στατιστικά σημαντική ($r=0.284$, $p=0.025$). Επίσης, οι εκπαιδευτικοί που διαβάζουν περισσότερα λογοτεχνικά βιβλία ανά έτος μπορούν με μεγαλύτερη ευκολία να συζητούν με τους μαθητές ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον και την προστασία αυτού ($r=0.272$, $p=0.034$). Επιπλέον, με βάση την τελευταία συσχέτιση, όσο περισσότερα λογοτεχνικά βιβλία διαβάζουν ανά έτος οι εκπαιδευτικοί, τόσο περισσότερο διάκεινται θετικά έναντι της αξιοποίησης της παιδικής λογοτεχνίας για την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών ($r=0.273$, $p=0.033$).

Πίνακας 9. Η σχέση του αριθμού λογοτεχνικών βιβλίων που οι εκπαιδευτικοί διαβάζουν ανά έτος με τις ερωτήσεις του εργαλείου μέτρησης		
		Αριθμός λογοτεχνικών βιβλίων που διαβάζετε ανά έτος
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής	Συντελεστής	,284
μπορούν με ευκολία να αναζητήσουν και να	συσχέτισης	
βρουν παιδικά λογοτεχνικά βιβλία που	P	,025
προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση	N	62
Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας μπορούν να	Συντελεστής	-,010
αντιληφθούν με ευκολία τα περιβαλλοντικά	συσχέτισης	
ζητήματα που πραγματεύονται ορισμένα	P	,936
λογοτεχνικά βιβλία	N	62

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αφετηρία το περιεχόμενο παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων να συζητά με τους μαθητές ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον και την προστασία του	Συντελεστής συσχέτισης P N	,272 ,034 61
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διαθέτουν τις αναγκαίες γνώσεις και δεξιότητες ώστε να προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση των μαθητών μέσω της παιδικής λογοτεχνίας	Συντελεστής συσχέτισης P N	-,107 ,408 62
Οι γονείς των μαθητών διάκινται θετικά στην αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης	Συντελεστής συσχέτισης P N	-,096 ,458 62
Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες του Υπουργείου	Συντελεστής συσχέτισης P N	,036 ,781 62
Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες της διοίκησης των σχολικών μονάδων προσχολικής αγωγής	Συντελεστής συσχέτισης P N	,081 ,531 62
Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας έχουν ενδιαφέρον για λογοτεχνικά βιβλία που πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον	Συντελεστής συσχέτισης P N	,042 ,749 61
Υπάρχει πληθώρα λογοτεχνικών βιβλίων που να πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον, τα οποία και μπορούν να αξιοποιούν οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής	Συντελεστής συσχέτισης P N	,239 ,064 61

Η χρήση εικόνων στα βιβλία παιδικής λογοτεχνίας ενδεχομένως να λειτουργεί επικουρικά στην προσπάθεια καλλιέργειας της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών	Συντελεστής συσχέτισης P	,221 ,088	N	61
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διάκεινται θετικά έναντι της αξιοποίησης της παιδικής λογοτεχνίας για την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών	Συντελεστής συσχέτισης P	,273 ,033	N	61

Τέλος, η ανάλυση παραγόντων, η οποία παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα, οδήγησε σε ένα σύνολο τεσσάρων διαφορετικών παραγόντων που να επεξηγούν τη διακύμανση των ερωτήσεων του εργαλείου μέτρησης.

Παράγοντας	Φορτίσεις των εξεταζόμενων παραγόντων		
	Σύνολο	% επεξήγησης της διακύμανσης	Αθροιστικό %
1	3,023	27,482	27,482
2	1,679	15,261	42,743
3	1,480	13,454	56,197
4	1,172	10,656	66,853
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			

3. Συζήτηση-Συμπεράσματα

Η παιδική λογοτεχνία ενδεχομένως να έχει μία σημαντική αξιοποίηση για την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία. Ωστόσο, η αποτίμηση των εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής περί αυτών των επιδράσεων δεν έχει έως τώρα μελετηθεί. Στο πλαίσιο αυτό, η συγκεκριμένη μελέτη επιχείρησε την κάλυψη του σχετικού βιβλιογραφικού κενού.

Με βάση την ανάλυση των δεδομένων που πραγματοποιήθηκε, μπορούν να προκύψουν ορισμένες κεντρικές διαπιστώσεις από τη μελέτη:

- 1) οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής έχουν μία αρκετά θετική αποτίμηση σχετικά με τη χρήση της παιδικής λογοτεχνίας με στόχο την ευαισθητοποίηση των μαθητών για την αειφορία και το περιβάλλον. Ωστόσο, η λιγότερο θετικά αποτιμώμενη παράμετρος που εξετάστηκε μέσω του ερωτηματολογίου αφορά τις αναγκαίες γνώσεις και δεξιότητες των εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής ώστε να προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση των μαθητών μέσω της παιδικής λογοτεχνίας.
- 2) το εκπαιδευτικό επίπεδο των εκπαιδευτικών, η ηλικία τους, τα συνολικά έτη προϋπηρεσίας και τα έτη προϋπηρεσίας στο σχολείο που εργάζονται παρουσιάζουν ελάχιστες συσχετίσεις, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να εξαχθεί ένα κεντρικό συμπέρασμα περί σχέσης ανάμεσα σε αυτές τις μεταβλητές και στην αντίληψη των εκπαιδευτικών όσον αφορά τη χρήση της παιδικής λογοτεχνίας με στόχο τη ευαισθητοποίηση για την αειφορία και το περιβάλλον.
- 3) ο αριθμός λογοτεχνικών βιβλίων που διαβάζουν οι εκπαιδευτικοί ανά έτος συνδέεται με μία θετικότερη αντίληψη όσον αφορά τη χρήση της παιδικής λογοτεχνίας για την προαγωγή της αειφορίας και της περιβαλλοντικής συνείδησης, καθώς παρουσιάζει θετικές και στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις με τρεις επιμέρους μεταβλητές. Συγκεκριμένα, όσο μεγαλύτερος ο αριθμός των λογοτεχνικών βιβλίων που διαβάζουν εκπαιδευτικοί ανά έτος, τόσο πιο εύκολα μπορούν να αναζητήσουν και να βρουν παιδικά λογοτεχνία που προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση, να

συζητήσουν με τους μαθητές θέματα που αφορούν το περιβάλλον και την προστασία του και να αξιοποιήσουν την παιδική λογοτεχνία για την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών.

Οι διαπιστώσεις αυτές ενδεχομένως να μπορούσαν να εξεταστούν κατά αντιπαραβολή με προγενέστερες έρευνες που να έχουν μελετήσει το ίδιο ζήτημα. Ωστόσο, όπως αναφέρεται στο κεφάλαιο 1.6, αλλά και στην αρχή της παρούσας ενότητας, δεν εντοπίζονται στη βιβλιογραφία άλλες έρευνες που να έχουν εξετάσει την αποτίμηση των εκπαιδευτικών σχετικά με τη χρήση της παιδικής λογοτεχνίας για την προαγωγή της αειφορίας και της ευαισθητοποίησης σχετικά με το περιβάλλον στην προσχολική αγωγή. Κατά συνέπεια, δεν είναι εφικτή μία άμεση αντιπαραβολή των διαπιστώσεων της συγκεκριμένης μελέτης με τις διαπιστώσεις άλλων ερευνών.

Με βάση τις διαπιστώσεις της παρούσας έρευνας, μπορούν να πραγματοποιηθούν ορισμένες σχετικές προτάσεις για το μέλλον. Μία πρώτη σχετική πρόταση έχει να κάνει με τις πρωτοβουλίες από πλευράς των όσων χαράσσουν εκπαιδευτικές πολιτικές για την αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας με στόχο την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική αγωγή. Όπως διαπιστώνεται από την περιγραφική ανάλυση των δεδομένων της παρούσας έρευνας, οι εκπαιδευτικοί έχουν θετική άποψη σχετικά με τη χρήση της παιδικής λογοτεχνίας προς αυτή την κατεύθυνση. Συνεπώς, όσοι χαράσσουν εκπαιδευτικές πολιτικές μπορούν να βασιστούν στη θετική αυτή αποτίμηση των εκπαιδευτικών και πράγματι να προάγουν την χρήση της παιδικής λογοτεχνίας προς αυτή την κατεύθυνση.

Σαφώς, ενδεχομένως να υπάρχουν ορισμένοι εκπαιδευτικοί που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν σε μεγαλύτερο βαθμό στην ανάπτυξη ομάδων εργασίας για την υποστήριξη του παρόντος εγχειρήματος. Όπως διαπιστώνεται από την επαγωγική ανάλυση των δεδομένων, οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι διάβαζαν ένα μεγαλύτερο αριθμό λογοτεχνικών βιβλίων ανά έτος ήταν σε θέση να υποστηρίξουν σε μεγαλύτερο βαθμό τη χρήση της παιδικής λογοτεχνίας προς αυτή την κατεύθυνση. Για παράδειγμα, οι εκπαιδευτικοί αυτοί αισθάνονταν μία μεγαλύτερη επάρκεια στην αναζήτηση και εύρεση σχετικού λογοτεχνικού υλικού. Συνεπώς, οι εκπαιδευτικοί αυτοί θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν σε μεγαλύτερο βαθμό στο σχεδιασμό ενός

τέτοιου εγχειρήματος, επιλέγοντας τα λογοτεχνικά βιβλία που θα μπορούσαν να αξιοποιούνται στη διδακτική πρακτική.

Επιπροσθέτως, μια ακόμα πρόταση θα μπορούσε να αφορά την εκμάθηση τρόπων αξιοποίησης και διδασκαλίας της παιδικής λογοτεχνίας από τα ΑΕΙ φοίτησης των νηπιαγωγών. Όπως διαπιστώνεται από την περιγραφική ανάλυση, η χαμηλότερη τιμή αφορούσε το αίσθημα επάρκειας των εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας σε σχέση με την περιβαλλοντική εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των μαθητών. Συνεπώς, κατά την ακαδημαϊκή κατάρτιση και προετοιμασία των εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής θα μπορούσαν να περιλαμβάνονται μαθήματα εκπαίδευσης και κατάρτισής τους προς αυτή την κατεύθυνση.

Συνολικότερα, τόσο το θεωρητικό σκέλος της έρευνας, όσο και το ερευνητικό, υποστηρίζουν την δυνατότητα χρήση της παιδικής λογοτεχνίας για την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική αγωγή. Με βάση τις διαπιστώσεις του θεωρητικού σκέλους προκύπτει μία υποτίμηση των γνωστικών δεξιοτήτων των μικρών παιδιών, θεωρώντας δηλαδή εσφαλμένα ότι δεν διαθέτουν τις αναγκαίες δεξιότητες για να αντιληφθούν τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Παράλληλα, διαπιστώνεται πως τα παιδιά αυτά διακρίνονται από ένα σημαντικό ενδιαφέρον για τη λογοτεχνία, με αποτέλεσμα να μπορεί να χρησιμοποιηθεί αυτή για την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης. Με βάση το ερευνητικό σκέλος, φαίνεται ότι οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής έχουν ιδιαίτερα θετική αποτίμηση όσον αφορά την αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας και θα μπορούσαν να υποστηρίξουν στην πράξη το σχετικό εγχείρημα. Κάτι τέτοιο ισχύει σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό για τους εκπαιδευτικούς που διαβάζουν ένα μεγαλύτερο αριθμό λογοτεχνικών βιβλίων ανά έτος, δηλαδή για αυτούς που έχουν μία έως τώρα μεγαλύτερη εξοικείωση με την λογοτεχνία.

Σε κάθε περίπτωση, η συγκεκριμένη μελέτη διακρίνεται από ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι οφείλουν να επισημανθούν. Αρχικά, ο πιο βασικός περιορισμός της μελέτης έχει να κάνει με το μικρό μέγεθος του εξεταζόμενου δείγματος. Ως συνάρτηση του μικρού μεγέθους δείγματος προκύπτει άλλωστε και παραβίαση της κανονικότητας της κατανομής, υπαγορεύοντας την αναγκαιότητα χρήσης μη παραμετρικών ελέγχων, οι οποίοι οπωσδήποτε είναι λιγότερο αξιόπιστοι

από τις παραμετρικούς (Γναρδέλλης, 2003). Ως εκ τούτου, ένας πρώτος σημαντικός περιορισμός έχει να κάνει με το μέγεθος του εξεταζόμενου δείγματος, το οποίο επιδρά στο είδος των ελέγχων που χρησιμοποιήθηκαν.

Ένας δεύτερος περιορισμός έχει να κάνει με τη χρήση ερωτηματολογίων τα οποία δεν ήταν σταθμισμένα. Από μεθοδολογικής απόψεως, είναι επιβεβλημένη η χορήγηση προγενέστερα αναπτυγμένων ψυχομετρικών εργαλείων με στόχο τη βέλτιστη δυνατή διασφάλιση της αξιοπιστίας των μετρήσεων μιας έρευνας (Σταλίκας και συν., 2012). Ωστόσο, η συγκεκριμένη μελέτη είχε μία αρκετά συγκεκριμένη στόχευση και ως εκ τούτου ήταν αδύνατη η χορήγηση μετρήσεων οι οποίες να έχουν αναπτυχθεί μέσα από άλλες μελέτες, καθώς εξέταζε δηλαδή ένα πολύ συγκεκριμένο αντικείμενο έρευνας.

Τέλος, ένας άλλος ιδιαίτερα σημαντικός περιορισμός έχει να κάνει με τη συλλογή των σχετικών δεδομένων κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Είναι γεγονός πως η πανδημία επαναπροσδιόρισε ολικά τον τρόπο με τον οποίο λαμβάνει χώρα το εκπαιδευτικό έργο και οδήγησε σε σημαντικές τροποποιήσεις με στόχο τον περιορισμό της διασποράς του κορονοϊού, κάτι που αφορά και την προσχολική εκπαίδευση (Pelekasis, 2021). Στη συγκεκριμένη όμως έρευνα στόχος δεν ήταν η εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων για τη χρήση της παιδικής λογοτεχνίας στην περίοδο της πανδημίας, αλλά η κατάληξη σε μία ευρύτερη συμπερασματολογία. Το γεγονός επομένως πως οι μετρήσεις πραγματοποιήθηκαν στην περίοδο της πανδημίας και ενδεχομένως ο τρόπος με τον οποίο να αξιοποιείται η παιδική λογοτεχνία τη δεδομένη χρονική στιγμή να επηρεάζεται από οι δυναμικές της πανδημίας, συνιστά έναν ακόμα περιορισμό για την παρούσα μελέτη.

Με αφετηρία τη στόχευση, τα αποτελέσματα και τους περιορισμούς της συγκεκριμένης μελέτης, θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν και ορισμένες προτάσεις για την μελλοντική έρευνα. Μία πρώτη πρόταση έχει να κάνει με τη διεξαγωγή μιας μελέτης σε ένα μεγαλύτερο αριθμητικά δείγμα συμμετεχόντων. Δεδομένου μάλιστα ότι το εργαλείο μέτρησης φάνηκε μέσω της ανάλυσης του δείκτη Cronbach να είναι αξιόπιστο, μπορεί να προκύψει μία σχετική πρόταση περί της περαιτέρω έρευνας όσον αφορά την αντίληψη των εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής για τη χρήση της παιδικής λογοτεχνίας μέσω του συγκεκριμένου εργαλείου μέτρησης.

Μία δεύτερη πρόταση έχει να κάνει με την διερεύνηση της αποτίμησης από πλευράς των γονέων όσον αφορά την χρήση της παιδικής λογοτεχνίας στην εκπαίδευση. Πράγματι, οι γονείς θα μπορούσαν να έχουν ένα κεντρικό ρόλο στην προσπάθεια προαγωγής της παιδικής λογοτεχνίας στην προσχολική ηλικία με στόχο την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των μαθητών. Στο πλαίσιο αυτό, θα ήταν χρήσιμη μία έρευνα για την διερεύνηση των στάσεων τους περί του σχετικού ζητήματος.

Τέλος, σε ένα σενάριο χρήσης της παιδικής λογοτεχνίας για την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης και της ευαισθητοποίηση των μαθητών όσον αφορά το περιβάλλον, οφείλει να μελετηθεί η ανταπόκριση αυτών έναντι μιας τέτοιας πρωτοβουλίας. Επομένως, μία μελέτη παρατήρησης των μαθητών προσχολικής ηλικίας κατά την εξέλιξη σχετικών διδακτικών σεναρίων θα μπορούσε να οδηγήσει στην ανάδειξη αδύναμων σημείων και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις περαιτέρω βελτίωσης της χρήσης της παιδικής λογοτεχνίας προς αυτή την κατεύθυνση.

Βιβλιογραφία

- Bagherkazemi, M., & Alemi, M. (2010). Literature in the EFL/ESL classroom: Consensus and controversy. *LiBRI. Linguistic and Literary Broad Research and Innovation*, 1(1), 30-48.
- Brennan, A., & Lo, Y. S. (2002). *Environmental ethics*. Διαθέσιμο στο: <https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=ethics-environmental> Τελευταία πρόσβαση: 08.07.2022
- Γναρδέλλης, Χ. (2003). *Εφαρμοσμένη Στατιστική*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Carter, R. & Long, M.N. (1991). *Teaching Literature*. Essex: Longman.
- Christensen, L. B. (2004). *Experimental methodology*. NY: Allyn & Bacon.
- Clayton, T., & Radcliffe, N. (2018). *Sustainability: a systems approach*. London: Routledge.
- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16(3), 297-334.
- Diesendorf, M. (2000). Sustainability and sustainable development. *Sustainability: The corporate challenge of the 21st century*, 2, 19-37.
- Έκθεση της Επιτροπής Πισσαρίδη για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας (14.11.2020). Αθήνα: Ελληνική Κυβέρνηση. Διαθέσιμο στο: <https://government.gov.gr/schedio-anaptixis-gia-tin-elliniki-ikonomia/> Τελευταία πρόσβαση: 21.08.2022
- Εφημερίδα «Η Καθημερινή» (15.08.2021). Κ. Μητσοτάκης στο CNN: Η Ελλάδα στην πρώτη γραμμή αντιμετώπισης της κλιματικής κρίσης. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/politics/government/561467113/k-mitsotakis-sto-cnn-i-ellada-stin-proti-grammi-antimetopisis-tis-klimatikis-krisis/> Τελευταία πρόσβαση: 21.08.2022
- Ghosn, I.R. (2002). Four good reasons to use literature in primary school ELT. *ELT*, 56(2), 172-179.

- Goodland, R. (1995). The concept of environmental sustainability. *Annual review of ecology and systematics*, 1-24.
- Gulseven, O., Al Harmoodi, F., Al Falasi, M., & Al Shomali, I. (2020). How the COVID-19 pandemic will affect the UN sustainable development goals?. *Available at SSRN 3592933*.
- Hunt, P. (1996). *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. NY: Taylor & Francis.
- Kalantzis, M., & Cope, B. (2013). *Νέα Μάθηση. Βασικές Αρχές για την Επιστήμη της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Κριτική.
- Karampelas, K., Kouroutsidou, M., & Raptis, N. (2018). Ontology and School Culture: Does Legislation Influence School Culture in Centralized Education Systems? *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 17(9), 102-116.
- Lightfoot, C., Cole, M., & Cole, S. R. (2014). *Η ανάπτυξη των παιδιών* (Επιστημονική Επιμέλεια: Ζ. Μπαμπλέκου, Μετάφραση: Μ. Κουλεντιανού). Αθήνα: Gutenberg.
- Maley, A. (1989). Down from the pedestal: Literature as resource. In R. Carter, R. Walker & C. Brumfit (eds.), *Literature and the learner: methodological approaches*. (pp. 1-9). London: Modern English Publications.
- McKay, S. (2001). An Integrated Approach to Literature in ESL/EFL, in Marianna Celce-Murcia (ed.) *Teaching English as a Second or Foreign Language*, Second Edition. Boston, MA: Heinle & Heinle.
- McKay, S. (1982). Literature in the ESL Classroom. *TESOL Quarterly*, 16(4), 529-536.
- Millon, T. (2004). *Masters of the Mind: Exploring the story of mental illness from ancient times to the new millennium*. John Wiley and Sons: New Jersey.
- Nasibulina, A. (2015). Education for sustainable development and environmental ethics. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 214, 1077-1082.

- Norton, B. G. (2017). Environmental ethics and weak anthropocentrism. In *The Ethics of the Environment* (pp. 333-350). NY: Routledge.
- Πασιάς, Γ., Φλουρής, Γ., & Φωτεινός, Δ. (2019). *Παιδαγωγική και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Rolston III, H. (2005). Challenges in environmental ethics. In *Environment In Question* (pp. 144-154). NY: Routledge.
- Robson, A. E. (1989). The use of literature in ESL and culture-learning courses in US colleges. *TESOL Newsletter*, 23, 25-27.
- Robson, C. (2002). *Real World Research: A Resource for Social Scientists and Practitioner-Researchers*. 2nd ed. Malden, MA: Blackwell.
- Roper, J. (2012). Environmental risk, sustainability discourses, and public relations. *Public Relations Inquiry*, 1(1), 69-87.
- Σταλίκας, Α., Τριλίβα, Σ., & Ρούσση, Π. (2012). *Τα ψυχομετρικά εργαλεία στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.
- Savvidou, Ch. (2004). An integrated approach to teaching literature in the EFL classroom. *The Internet TESL Journal*. Διαθέσιμο στο: <http://iteslj.org/Techniques/Savvidou-Literature.html> Τελευταία πρόσβαση: 11.07.2022
- Schomberg, J. (1993). Messages of peace. *Book Links*, 3(1), 9-11.
- Schwab, K., & Malleret, T. (2020). *The Great Reset*. In World Economic Forum: Geneva, Switzerland.
- Seth, L. (2008). *Children's Literature: A Reader's History, from Aesop to Harry Potter*. Chicago: University of Chicago Publications.
- Stern, S. L. (2001). An Integrated Approach to Literature in ESL/EFL, in Marianna Celce-Murcia (ed.) *Teaching English as a Second or Foreign Language*, Second Edition. Boston, MA: Heinle & Heinle.
- Tamrin, A. F. (2018). Children's Literature: As a Way of Raising Environmental Consciousness—A Study. Διαθέσιμο στο: <https://osf.io/preprints/inarxiv/e2mbz/> Τελευταία πρόσβαση: 09.07.2022

- Tayebipour, F. (2009). In Defence of Teaching literature to EFL students in the era of Globalization. In L.J. Zhang, R. Rubdy, & Alsagoff (Eds.), *Englishes and Literatures-in-English in a Globalised World: Proceedings of the 13th International Conference on English in Southeast Asia* (pp. 213-219). Singapore: National Institute of Education, Nanyang Technological University.
- Van, T.T. (2009). The Relevance of Literary Analysis to Teaching Literature in the EFL Classroom. *English Teaching Forum*, 3, 2-9.
- Weston, A. (2013). Beyond intrinsic value: Pragmatism in environmental ethics. In *Environmental pragmatism* (pp. 285-306). NY: Routledge.
- Wilson, R. A. (1996). Environmental education programs for preschool children. *The Journal of Environmental Education*, 27(4), 28-33.
- United States Environment Protection Agency (2014). 'Sustainability'. Διαθέσιμο στο: <http://www.epa.gov/sustainability/basicinfo.htm> Τελευταία πρόσβαση: 09.07.2022

Παράρτημα

Κοινωνικοδημογραφικά δεδομένα

Φύλο: Άντρας

Γυναίκα

Ηλικία:.....

Οικογενειακή κατάσταση: Άγαμος-η

Έγγαμος-η

Διαζευγμένος-η

Χήρος-α

Αριθμός παιδιών:.....

Εκπαιδευτικό επίπεδο: Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Μεταπτυχιακός Τίτλος Σπουδών

Διδακτορικός Τίτλος Σπουδών

Συνολικά έτη προϋπηρεσίας:.....

Έτη προϋπηρεσίας στο συγκεκριμένο σχολείο:.....

Αριθμός λογοτεχνικών βιβλίων που διαβάζετε ανά έτος:.....

Ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς					
	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής μπορούν με ευκολία να αναζητήσουν και να βρουν					

παιδικά λογοτεχνικά βιβλία που προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση					
Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας μπορούν να αντιληφθούν με ευκολία τα περιβαλλοντικά ζητήματα που πραγματεύονται ορισμένα λογοτεχνικά βιβλία					
Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αφετηρία το περιεχόμενο παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων να συζητά με τους μαθητές ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον και την προστασία του					
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διαθέτουν τις αναγκαίες γνώσεις και δεξιότητες ώστε να προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση των μαθητών μέσω της παιδικής λογοτεχνίας					

<p>Οι γονείς των μαθητών διάκεινται θετικά στην αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης</p>					
<p>Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες του Υπουργείου</p>					
<p>Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στην προσχολική ηλικία υποστηρίζεται από ενέργειες της διοίκησης των σχολικών μονάδων προσχολικής αγωγής</p>					
<p>Οι μαθητές προσχολικής ηλικίας έχουν ενδιαφέρον για λογοτεχνικά βιβλία που</p>					

πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον					
Υπάρχει πληθώρα λογοτεχνικών βιβλίων που να πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον, τα οποία και μπορούν να αξιοποιούν οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής					
Η χρήση εικόνων στα βιβλία παιδικής λογοτεχνίας ενδεχομένως να λειτουργεί επικουρικά στην προσπάθεια καλλιέργειας της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών					
Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής διάκεινται θετικά έναντι της αξιοποίησης της παιδικής λογοτεχνίας για την προαγωγή της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών					

